

บทที่ 4

การวิเคราะห์การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์

การศึกษา วิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยและบทบาทที่มีต่อสังคมไทย ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ข้อใหญ่ ดังนี้

- 4.1 การวิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์
- 4.2 การวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคมไทย ของการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์

4.1 การวิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์

เอกลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่มีเหมือนกันหรือร่วมกัน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

เอกลักษณ์ไทย จึงหมายถึง ลักษณะเด่นเฉพาะและร่วมกันของชาติไทยและคนไทย องค์ประกอบทางนาฏศิลป์ที่ก่อให้เกิดสุนทรียภาพที่ดี มี 5 ประการ ดังนี้

- 1) วรรณคดีชั้นเยี่ยม
- 2) ท่ารำงาม
- 3) ผู้แสดงงาม
- 4) เครื่องแต่งกายงาม
- 5) ดนตรีไพเราะ

จากองค์ประกอบทางนาฏศิลป์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ยึดเป็นหลักในการวิเคราะห์หาเอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ จึงได้หัวข้อดังต่อไปนี้

- 4.1.1 บทละคร
- 4.1.2 ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหว
- 4.1.3 ผู้แสดง
- 4.1.4 เครื่องแต่งกาย
- 4.1.5 ทำนองเพลงและการขับร้อง

4.1.1 บทละคร

บทละคร เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของการแสดงนาฏศิลป์ โดย การแสดงนาฏศิลป์จะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด มักขึ้นอยู่กับบทประพันธ์ที่นำมาแสดง ในการแสดง วิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ได้อัญเชิญพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก มาจัด แสดง และมีการปรับปรุงบทให้เหมาะสมกับการแสดงแบบละครเพลง โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรรณศักดิ์ สุจิ ผู้กำกับการแสดง ทั้งนี้ยังคงประเด็นสำคัญๆ ของเรื่องไว้อย่างครบถ้วน

อาจารย์อลงกรณ์ อธิพิล หัวหน้างานเทคโนโลยีการศึกษา สำนักบริหารบพิตร พิมุข จักรวรรดิ ได้กล่าวถึง *ลักษณะเด่นทางภาษาของพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก* ใน บทความ การศึกษา เรื่องพระมหาชนก พระอัจฉริยภาพด้านวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในวารสารราชวมงคล 2542 (กุมภาพันธ์ 2542) หน้า 49 – 53 ความว่า

“ลักษณะเด่นทางภาษาของพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ได้แก่

- 1) การใช้คำคล้องจองและเล่นเสียงสัมผัส เช่น ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ซื่อกับ พระเชษฐาราชจริง เครื่องจอบจางคงตั้งมือเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงปิดสนิท ถ้าข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่องจอบจางหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงเปิด
 - 2) การใช้คำอุปมาโวหาร เช่น นางจึงอุ้มพระมหาสัตว์ขึ้นดูคนยกกำ ดอกไม้ ใ้แขนทั้งสองประคองให้นอนแนบ ทรงพาหะไปในอากาศ
 - 3) การใช้คำให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก เช่น ข้าพระองค์ยังมีศรัทธาที่ ไว้ใจได้ และจะประดิษฐ์บุทุทะเลยมหาวิชาลัยได้แน่นอน มิถิลา ยังไม่สิ้นคนดี”
- (อลงกรณ์ อธิพิล, 2542: 49-53)

จากลักษณะเด่นของพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ ว่าภาษาไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ภาษาอื่นไม่มี เนื่องจากจำนวนของพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ที่ ภาษาไทยมีให้ใช้ได้ครบถ้วน รวมถึงมีคำอุปมาอุปไมย เปรียบเปรยมากมายให้เลือกใช้ได้อย่าง เหมาะสม

เนื้อเรื่องตอนที่สำคัญที่สุดของพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก คือ บทเจรจาของ พระมหาชนกกับนางมณีเมขลา ที่กล่าวถึงความเพียรซึ่งเป็นข้อคิดหลักของเรื่อง โดยพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงคงเนื้อความเดิมในตอนเจรจານี้ตามมหาชนกชาดกทุกประการ โดยทรงดัดแปลงสำนวนให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ถึงความเพียรอันเป็น คุณสมบัติที่มนุษย์ควรนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์พรรณศักดิ์ สุจิ ได้นำบท

เจรจาของพระมหากษัตริย์กับนางมณีเมขลาที่นำมาใช้ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ โดยมีได้ตัดทอนหรือเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเลือกใช้ฉากแนว modified realism ที่เป็นความว่างหรือไม่มีอะไรเลย เพื่อให้บทเจรจาโดดเด่น และผู้ชมได้ตระหนักคิดเกี่ยวกับคำสอนที่อยู่ในบทเจรจา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึง *บทเจรจาของพระมหากษัตริย์กับนางมณีเมขลา* ซึ่งตัดทอนมาจากหนังสือ *พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหากษัตริย์* ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ฯ หน้า 68 – 96 มากล่าวไว้ดังนี้

นางมณีเมขลา: นี่ใคร เมื่อแลไม่เห็นฝั่ง ก็อุตสาหพยายามว่าอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่าอยู่อย่างนี้นักหนา

พระมหากษัตริย์: คุณอนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิบัติแห่งโลก และอานิสงส์แห่งความเพียร คือรู้ว่า ชื่อว่าความเพียรของบุรุษ ย่อมไม่เสียหาย ย่อมตั้งอยู่ในความสุข เพราะฉะนั้น ถึงมองไม่เห็นฝั่ง เราก็คงพยายาม คือ กระทำความเพียร ว่าอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร

นางมณีเมขลา: มหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ และฝั่งย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านนั้น เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ทันถึงฝั่ง ก็จกตาย

พระมหากษัตริย์: ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตายก็จักพันครหา บุคคลเมื่อทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ คือ ไม่ถูกติเตียนในระหว่างญาติทั้งหลาย เทวดาทั้งหลาย พรหมทั้งหลาย และบิดามารดา อนึ่งบุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เคียดร้อนภายหลัง

นางมณีเมขลา: การงานอันใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น การที่ทำความพยายาม ในฐานะอันไม่สมควรใด จนมาถึง คือความตายนั้นแล ปรากฏขึ้น ความพยายามอันไม่สมควรมันจะมีประโยชน์อะไร

พระมหากษัตริย์: คุณอนเทวดา ผู้ใคร่แจ้งในการงานที่ทำ ว่าแม้ทำความเพียรก็ไม่อาจให้สำเร็จได้ ไม่ลู่ลวงไปได้จริงๆทีเดียว ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็พึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน

ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์
ของตน จึงประกอบกิจการงานทั้งหลาย มีกสิกรรมและพาณิชย์ก
กรรม เป็นต้น เมื่อบุคคลกระทำความเพียรทางกายและความเพียร
ทางใจ ว่าเราจักไปในที่นี้ จักเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อม
สำเร็จทีเดียว ฉะนั้นจึงควรทำความเพียรแท้

ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่คนแล้วมิใช่
หรือ คนอื่นๆ จมในมหาสมุทร เป็นภิกษาแห่งปลาและเต่ากัน
หมด แต่เราคนเดียวเท่านั้นยังว่ายข้ามอยู่ ท่านจงดูผลแห่งความ
เพียรของเรา แม้นี้ เราไม่เคยเห็นเทวดาโดยอรรถภาพนี้เลย เรานั้นก็
ได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ๆเรา โดยอรรถภาพพิสัยนี้ เรานั้นจัก
พยายามตามสติและกำลังของตน จักกระทำความเพียรที่บุรุษควร
ทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร

นางมณีเมขลา: ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงน้ำ
คือมหาสมุทรทั้งลึก ทั้งกว้าง ซึ่งประมาณมิได้ เห็นปานนี้ ด้วยกิจ
คือ ความเพียรของบุรุษท่านนั้นจึงไปในสถานที่ที่ใจของท่าน
ยินดีนั้นเถิด ข้าแต่ท่านบัณฑิตผู้มีความบากบั่นมาก ข้าพเจ้าจักนำ
ท่านไปที่ไหน

พระมหาชนก: มิถิลานคร

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2554: 68 – 96)

จะเห็นได้ว่า ส่วนวนที่ใช้ในบทเจรจาของพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา แม้จะ
แปลเป็นภาษาไทย แต่มีรูปประโยคแบบภาษาบาลี อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ
พลอดุลยเดชฯ ทรงรักษาประเด็นหลักของเรื่อง นั่นคือ ความเพียรในการว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร แม้
พระมหาชนกจะมองไม่เห็นฝั่งก็ตาม

4.1.2 ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหว

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่าลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวในการแสดงวิถีรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

- ก. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์
- ข. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบการสาธิตการฟื้นฟูวัฒนธรรม 9 วิธี
- ค. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบคลื่นน้ำในมหาสมุทร
- ง. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่มาจากท่ารำไทย

ก. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์ เช่น การเดิน ยืน นั่ง นอน ของมนุษย์และสัตว์ โดยเพิ่มความวิจิตรบรรจงในการเคลื่อนไหวที่มากกว่าปกติ เพื่อความสวยงามและการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่ชัดเจนมากขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ท่านั่งของพระมหากษัตริย์ เลียนแบบท่าทางของพระโพธิสัตว์
- 2) ท่าเดินของนางฟ้า เลียนแบบท่าทางการเดินของมนุษย์
- 3) ท่าเชื่อมในเพลงแก้ววิจิ ก้าวหน้า เลียนแบบท่าทางของมนุษย์
- 4) ท่าทหารเดิน เลียนแบบท่าทางของทหาร
- 5) ท่าเดินในเพลงน้ำลายสอ เลียนแบบท่าทางของสัตว์ 4 เท้า
- 6) ท่านั่งเข้าเฝ้าของชาวบ้าน เลียนแบบท่าทางการนั่งของแมว

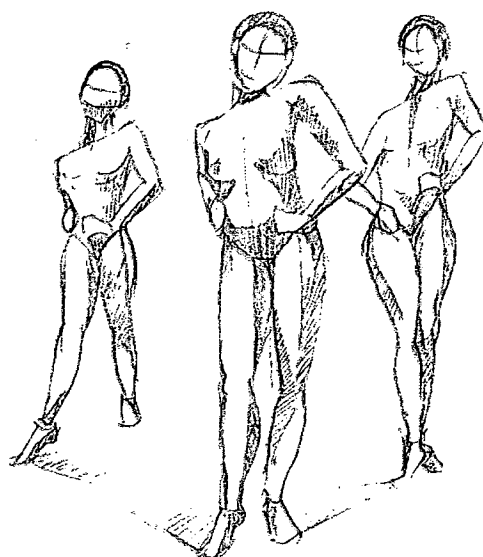
1) ทำนั่งของพระมหากษัตริย์แบบท่าทางของพระโพธิสัตว์ โดยมีผู้แสดงเป็นน้ำกลุ่มหนึ่งโอบอุ้มพระมหากษัตริย์ไว้ มีลักษณะคล้ายพระมหากษัตริย์นั่งอยู่บนอาสนะ ต่อมาผู้แสดงรอบนอกชุดดอกบัวเคลื่อนที่ไปรอบๆ อาสนะนั้น ซึ่งสื่อความหมายถึงการบรรลุนิพพานของพระโพธิสัตว์ คือ พระมหากษัตริย์ เมื่อบำเพ็ญความเพียรจนได้วิริยบารมี

ภาพที่ 5 ทำนั่งของพระมหากษัตริย์

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

2) ท่าทางการเดินของนางฟ้า เลียนแบบท่าทางการเดินของมนุษย์ ผู้แสดงใช้เท้าแตะไปข้างหน้าสลับซ้าย - ขวา ใช้ไหล่บิดไปมา เป็นท่าทางหนึ่งในระบำของเหล่านางฟ้าที่กำลังร้องรำทำเพลงอยู่ในเทวสมาคม มีลักษณะเดินเล่นนวยนาด เหมือนท่าทางการเดินทอดน่องของคนทั่วไป แต่เพิ่มลีลาให้ชัดเจนกว่าปกติ เพื่อสื่อถึงอารมณ์รำเรง

ภาพที่ 6 ท่าเดินของนางฟ้า

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

3) ทำเชื่อมในเพลงแก้ววิถี ก้าวหน้า เลียนแบบท่าทางของมนุษย์ เป็นท่าเชื่อมซึ่งอยู่ระหว่างท่าหลักแต่ละท่าที่สาธิตการฟื้นฟูต้นมะม่วง

ชาย: แกวหลัง จับมือกัน มีแรงบันดาลใจมาจากท่าสามัคคี ชุมชุม สื่อถึงความร่วมมือร่วมใจที่จะช่วยกันฟื้นฟูต้นมะม่วงให้เจริญเติบโต

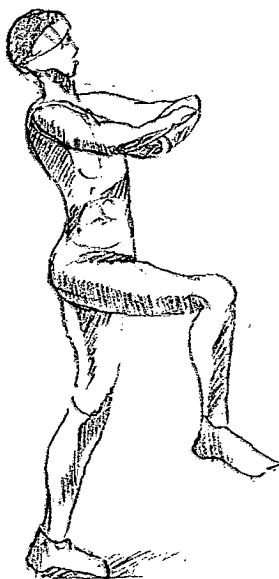
หญิง: แกวหน้า ชูมือ มาจากท่าทางแสดงความดีใจ ด้วยการชูมือไชโย สื่อถึงอารมณ์ดีใจที่ต้นมะม่วงจะเจริญงอกงาม

ภาพที่ 7 ทำเชื่อมในเพลงแก้ววิถี ก้าวหน้า

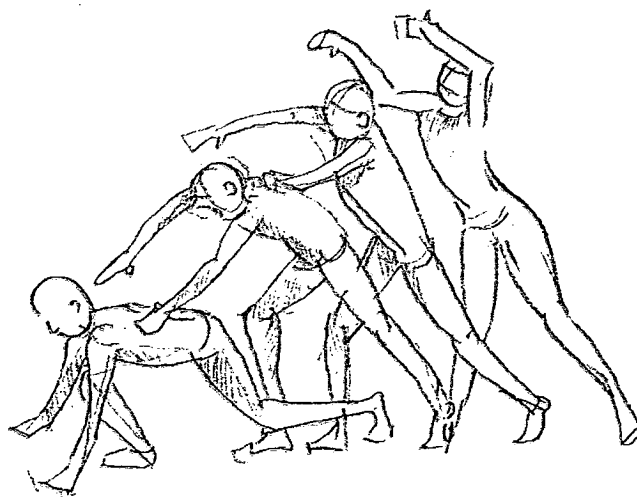
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

4) ทำทหารเดิน เลียนแบบท่าทางของทหาร ผู้แสดงเดินย่อเท้า
ซ้าย - ขวา ยกเข่าตั้งฉาก และมีมือตั้งฉากระดับอก ลักษณะเดินเป็นขบวน เหมือนการเดินสวนสนาม
ของทหาร แต่เพิ่มการเคลื่อนไหวที่มากกว่าปกติ คือ ยกเท้าสูงและเพิ่มท่ามือตั้งฉาก เพื่อสื่อถึงความ
แข็งแรงของทหาร

ภาพที่ 8 ทำทหารเดิน
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

5) ทำเต็นในเพลงน้ำลายสอ เลียนแบบท่าทางของสัตว์ 4 เท้า ผู้แสดงเคลื่อนไหวด้วยท่ายืน 2 เท้า และค่อยๆ ก้มตัวลงเดิน 4 เท้า แสดงถึงความเป็นมนุษย์ที่ยืนด้วย 2 เท้า แต่เมื่อมีกิเลสมาครอบงำ ทำให้จิตใจของมนุษย์ตกต่ำและลืมหืมตา จึงแสดงออกเหมือนสัตว์ 4 เท้า

ภาพที่ 9 ทำเต็นในเพลงน้ำลายสอ

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

6) ทำนั่งเข้าเฝ้าของชาวบ้าน เลียนแบบท่าทางการนั่งของแมว ผู้แสดงนั่งพับเพียบ วางแขนทั้งสองไว้ด้านหน้า เหยียดแขนตึง มีแรงบันดาลใจมาจากท่าทางการนั่งของแมว ที่มีท่าที่นุ่มนวลคล้ายกับท่าทีของผู้หญิง จึงนำมาดัดแปลงเป็นท่านั่งของชาวบ้านหญิง เพื่อสื่อถึงความอ่อนน้อมของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์

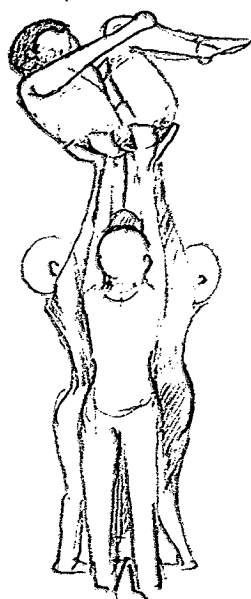
ภาพที่ 10 ทำนั่งเข้าเฝ้าของชาวบ้าน

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ข. ถีลาทำทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบการสาธิตการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี โดยใช้ผู้แสดงส่วนหนึ่งสมมติเป็นส่วนต่างๆ ของมะม่วง เช่น เม็ด กิ่ง ราก ตา ยอด และใช้ผู้แสดงอีกส่วนหนึ่งเป็นบุคคลผู้สาธิตวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง ผู้วิจัยพบว่ามีท่าทางประจำวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วงทั้งหมด 8 ท่า โดยวิธีที่ 9 ทำชีวะาณูสงเคราะห์นั้น ผู้สร้างสรรค์การแสดงกำหนดให้ผู้แสดงปฏิบัติ 8 ท่าที่ผ่านมา โดยมีให้ซ้ำกัน เพื่อแสดงถึงการถนอม บำรุงเลี้ยงดูให้ต้นมะม่วงเจริญเติบโตในหลายรูปแบบ เช่นเดียวกับวิธีทำชีวะาณูสงเคราะห์ ที่เป็นการเลี้ยงเนื้อเชื้อพืชด้วยส่วนต่างๆ ของพืช ลักษณะเด่นของถีลาทำทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบการสาธิตการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี คือ เน้นวิธีการต่อตัวที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ที่สื่อความหมายให้ข้อคิดแก่ผู้ชมเกี่ยวกับบทบาทของตัวเองในสังคม ซึ่งไม่เคยปรากฏในการแสดงอื่นมาก่อน ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ท่าเพาะเม็ด
- 2) ท่าถนอมราก
- 3) ท่าปักชำกิ่ง
- 4) ท่าเสียบยอด
- 5) ท่าต่อตา
- 6) ท่าทาบกิ่ง
- 7) ท่าตอนกิ่งให้ออกราก
- 8) ท่ารมควันต้นที่ไม่มีลูก

1) ทำพะยะเม็ค ผู้แสดงงอลำตัวเป็นเม็คมะม่วง ขาและเท้าเป็นยอดอ่อนที่งอกออกมาจากเม็คมะม่วง และมีผู้แสดงด้านล่างช่วยยกให้ผู้แสดงเป็นเม็คมะม่วงเด่นชัดขึ้น เป็นการเลียนแบบการเจริญเติบโตของเม็คมะม่วงที่เริ่มงอก สื่อความหมายถึงเยาวชนไทยที่ควรได้รับการบ่มเพาะปลูกฝัง การเอาใจใส่ที่ดี จึงจะมีภูมิคุ้มกันต่อสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย และเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ

ภาพที่ 15 ทำพะยะเม็ค
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

2) ทำถนอนมราก ผู้แสดงด้านหลังยกผู้แสดงที่สมมติเป็นรากห้อยศีรษะลง ใช้ผมเป็นรากของต้นมะม่วง และแกว่งลำตัวไปมา เป็นการเลียนแบบการเจริญเติบโตของรากมะม่วงที่เริ่มงอก ผู้แสดงด้านข้างแสดงท่าทางคล้ายแม่อุ้มลูก สื่อถึงการถนอมรักษารากไม่ให้บอบช้ำ ภาพรวมของทำถนอนมรากนี้ สื่อความหมายถึงการดูแลรักษาผู้สูงอายุให้มีอายุยืนยาว เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างๆ ให้แก่รุ่นลูกรุ่นหลาน เช่นเดียวกับต้นไม้ที่มีรากที่แข็งแรงย่อมมีลำต้นที่พร้อมจะเติบโตเป็นต้นไม้ใหญ่ต่อไป

ภาพที่ 16 ทำถนอนมราก

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

3) ทำปักชำกิ่ง ผู้แสดงใช้ลำตัวเป็นกิ่งมะม่วง และศีรษะเป็นส่วนที่ต้องปักชำลงไปในดิน ผู้แสดงด้านข้างแสดงท่าทางจับกิ่งปักชำลงไปในดิน เป็นการเลียนแบบวิธีปักชำกิ่งมะม่วง สื่อความหมายถึงพลเมืองที่ด้อยมเป็นที่ต้องการของสังคม เช่นเดียวกับกิ่งไม้ที่ด้อยมสามารถนำไปปักชำเพื่อเป็นลำต้นใหม่ที่ดีต่อไป

ภาพที่ 17 ทำปักชำกิ่ง

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

4) ทำเลียบยอด ผู้แสดงใช้ขาเป็นยอดคมะมั่ง ใช้แขนเป็นส่วนที่ต้องเลียบเข้าไปในลำต้น เป็นการเลียนแบบวิธีเลียบยอดมะมั่ง สื่อความหมายถึงเยาวชนที่ดีที่มีความสามารถ ควรได้รับการสนับสนุนให้มีพัฒนาการที่ดียิ่งขึ้นไป เพื่อเป็นกำลังสำคัญของประเทศ เช่นเดียวกับยอดมะมั่งที่จะได้รับการดูแลให้เกิดกิ่งก้านสาขาที่แข็งแรง เพิ่มคุณค่าให้แก่ลำต้นเดิม

ภาพที่ 18 ทำเลียบยอด

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

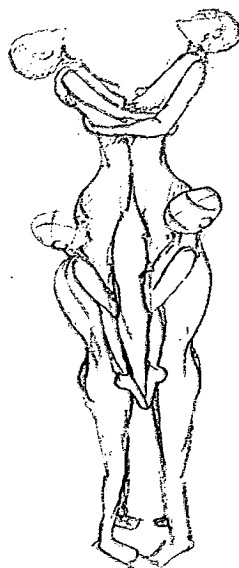
5) ทำต่อตา ผู้แสดงชายอุ้มผู้แสดงหญิง และใช้ดวงตามาต่อกัน เป็นการเลียนแบบวิธีการต่อตามะม่วง ซึ่งผู้สร้างสรรค์ทำเดินได้ดีความถึงคำพ้องความหมายที่ว่า “ตาต่อตา” จึงนำมาสร้างสรรค์เป็นทำต่อตาที่เป็นวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง ด้วยการกำหนดให้ผู้แสดงชายเป็นต้นมะม่วงที่มีตา ผู้แสดงหญิงเป็นตามะม่วงที่นำมาต่อให้ติดกับลำต้น สื่อความหมายถึงคนไทยควรยอมรับความคิดเห็นของฝ่ายตรงข้าม แม้จะมีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน ย่อมจะอาศัยอยู่ร่วมกันได้ในผืนแผ่นดินเดียวกัน เช่นเดียวกับตามะม่วง เมื่อนำตา 2 ตาที่เติบโตจากคนละต้นมาต่อกัน ก็ย่อมจะดำรงอยู่ร่วมกันได้บนลำต้นเดียวกัน

ภาพที่ 19 ทำต่อตา

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

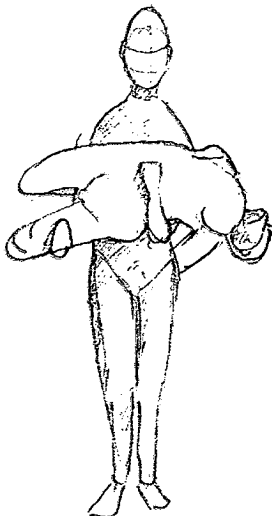
6) ทำทาบกึ่ง ผู้แสดงหญิง 2 คน ใช้ลำตัวแทนกึ่งมะม่วง 2 กึ่ง นำมาทาบกัน มีผู้แสดงชายยกผู้แสดงหญิงขึ้น เพื่อเพิ่มความเด่นชัด เป็นการเลียนแบบวิธีการทาบกึ่งมะม่วง สื่อความหมายถึงความสามัคคี คนไทยควรมีความร่วมแรงร่วมใจ ประเทศไทยจึงจะมีพลังเป็นปึกแผ่น เช่นเดียวกับการทาบกึ่ง 2 กึ่ง ทำให้เกิดความแข็งแรง สมบูรณ์ สามารถทนต่อสภาพอากาศ และให้ผลผลิตที่ดี

ภาพที่ 20 ทำทาบกึ่ง

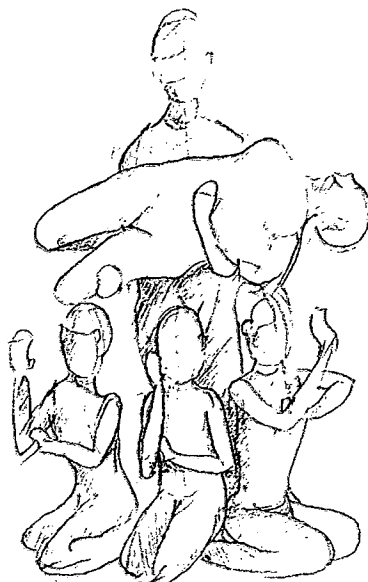
ที่มา: นราพงษ์ อรัลศรี

7) ทำตองกิ้งให้ออกราก ผู้แสดงชายเป็นต้นมะม่วง ผู้แสดงหญิงเป็นวัสดุตองกิ้งที่นำมาพันรอบกิ้งมะม่วงเพื่อให้ออกราก เป็นการเลียนแบบวิธีการตองกิ้งมะม่วง สื่อความหมายถึงการเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะ อันนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่ดีในอนาคต เพื่อคอยปลูกฝังเยาวชนให้เป็นคนดีต่อไป เช่นเดียวกับกิ้งมะม่วงที่ดียว่อมเป็นที่ต้องการนำมาตองกิ้งให้ออกราก เพื่อนำไปปลูกเป็นต้นมะม่วงที่แข็งแรง ให้ผลผลิตที่ดีต่อไป

ภาพที่ 21 ทำตองกิ้งให้ออกราก
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

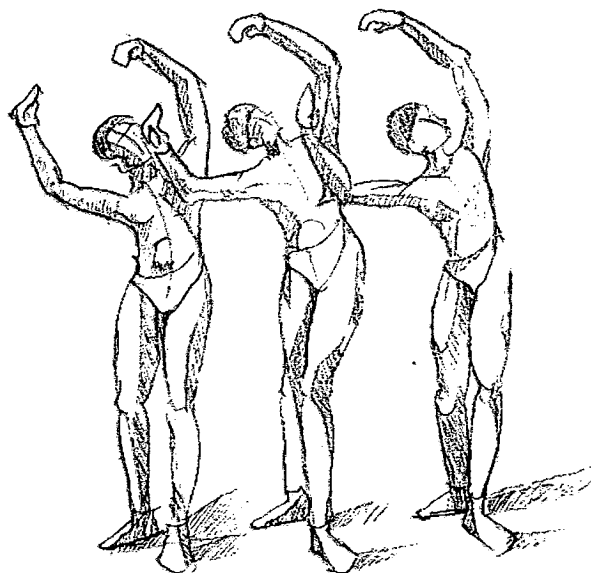
8) ทำรมควันตันที่ไม่มีลูก เป็นท่าต่อเนื่องจากท่าตองกั้งให้ออก
ราก ผู้แสดงที่เหลือนั่งล้อมต้นมะม่วง ใช้มือเคลื่อนไหวเป็นควันที่ลอยขึ้นไปรมต้นมะม่วง เป็นการ
เลียนแบบวิธีการรมควันต้นมะม่วง สื่อความหมายถึงการกระตุ้นให้คนไทยมีจิตสำนึกที่ดีต่อประเทศ
ไม่ทิ้งดูค้าย และร่วมกันกระทำความดี เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เช่นเดียวกับการรมควันต้น
มะม่วงที่ไม่มีลูก เพื่อกระตุ้นให้ต้นมะม่วงออกลูก จึงจะถือว่าเป็นต้นมะม่วงที่ดี

ภาพที่ 22 ทำรมควันตันที่ไม่มีลูก

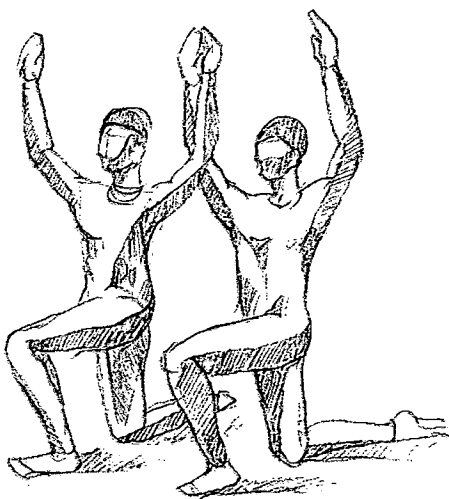
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

1) ท่าคลีนสูง ผู้แสดงยืนยกแขนขึ้นเป็นคลื่นน้ำระดับสูง เอียงลำตัวไปด้านข้างในทิศทางเดียวกัน เหมือนคลื่นน้ำที่เคลื่อนตัวไปทางเดียวกัน เป็นการเลียนแบบลักษณะคลื่นในมหาสมุทรที่มีระดับสูง

ภาพที่ 19 ท่าคลีนสูง
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

2) ทำคลื่นต่ำ ผู้แสดงนั่งตั้งเข่าข้างหนึ่ง ยกแขนขึ้นเป็นคลื่นน้ำ เหมือนคลื่นน้ำที่ไม่สูงมากนักบริเวณกลางมหาสมุทร เป็นการเลียนแบบลักษณะคลื่นในมหาสมุทร ที่มีระดับต่ำ

ภาพที่ 20 ทำคลื่นต่ำ

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

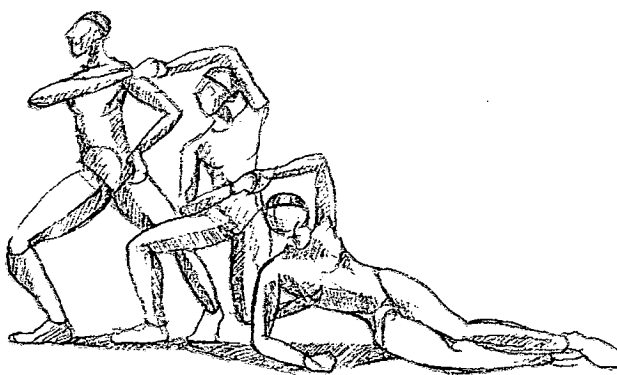
3) ทำเกลียวคลื่น ผู้แสดงนั่งตั้งเข่าข้างหนึ่ง งอแขนและจับมือกัน เลียนแบบลักษณะเกลียวคลื่นที่ม้วนตัวต่อเนื่องกัน ในมหาสมุทร เป็นการเลียนแบบลักษณะคลื่นที่ม้วนตัวเป็นเกลียว

ภาพที่ 21 ทำเกลียวคลื่น

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

4) ทำคลื่นกระทบฝั่ง ผู้แสดงใช้แขนและลำตัวเป็นคลื่นน้ำที่ต่างระดับกัน จากต่ำไปหาสูง หันหน้าไปทางเดียวกัน เพื่อสื่อความหมายว่ากำลังเคลื่อนตัวไปหาฝั่ง เป็นการเลียนแบบลักษณะคลื่นที่เริ่มก่อตัวสูงขึ้นเพื่อกระทบฝั่ง

ภาพที่ 22 ทำคลื่นกระทบฝั่ง

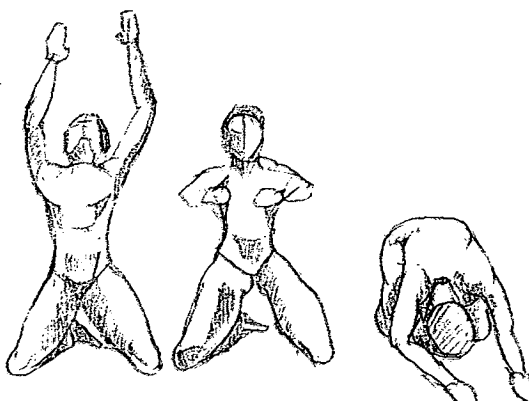
ที่มา: นราพงษ์ อรัศรี

5) ทำคลื่นต่างระดับ เป็นการเลียนแบบลักษณะคลื่นในมหาสมุทรที่มีระดับสูงต่ำ และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยผู้แสดงนั่งคุกเข่า ใช้แขนและลำตัวเป็นคลื่นที่ต่างระดับกัน คือ

คนที่ 1 ชูแขนขึ้น เป็นคลื่นน้ำที่เริ่มมีระดับสูง

คนที่ 2 แขนอยู่ระดับกลาง เป็นคลื่นน้ำที่เริ่มลดระดับลง

คนที่ 3 ก้มตัวลง แขนวางแนบพื้น เป็นคลื่นน้ำที่ลดระดับแล้ว

ภาพที่ 23 ทำคลื่นต่างระดับ

ที่มา: นราพงษ์ อรัศรี

ง. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่มาจากท่ารำไทย ท่าทางการเคลื่อนไหวของผู้แสดงในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับท่ารำไทย เช่น ท่านั่ง ท่ายืน ท่าทางประกอบเพลงระบำ และการจัดวางตำแหน่งของผู้แสดง อาจกล่าวได้ว่า ท่ารำไทยเป็นที่มาและเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ท่าทางการเคลื่อนไหวในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ดังจะกล่าวเทียบเคียงระหว่างท่าทางการเคลื่อนไหวของผู้แสดงในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์กับท่ารำไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ท่าถวายบังคม กับ ท่าเทพนม
- 2) ท่าเข้าเฝ้าของทหาร กับ ท่านั่งพับเพียบตัวพระ
- 3) ท่าเข้าเฝ้าของนางใน กับ ท่านั่งพับเพียบตัวนาง
- 4) ท่าระบำพัดของนางใน กับ ท่าเงี้ยวคู่ตัวพระ
- 5) ท่าทางของพระมหากษัตริย์และเหล่าวามิข กับ พระลอลงสวน และการจัดวางตำแหน่ง
- 6) ท่าเงินทอง กับ ท่าโกยมือ
- 7) ท่าระบำของนางฟ้า กับ ท่าระบำลพบุรี
- 8) ท่าระบำโคมชาย กับ ท่านั่งคุกเข่าตัวพระ
- 9) ท่าระบำโคมชาย (2) กับ ท่าสอดสร้อยมาลาตัวพระ
- 10) ท่าระบำโคมหญิง กับ ท่าระบำดอกบัว และการจัดวางตำแหน่ง
- 11) ท่าระบำนางใน กับ ท่ากระดกเท้าตัวนาง
- 12) ท่าระบำนางฟ้า กับ ท่าสอดสร้อยมาลา กระดกเสี้ยวตัวนาง
- 13) ท่าเดินของนางฟ้า กับ ท่าเดินตัวนาง

1) ทำถวายบังคม กับ ทำเทพนม

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: เอียงซ้าย มือพนมระดับอก นั่งพับเพียบทางซ้าย

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: ศีรษะตรง มือพนมระดับอก นั่งคุกเข่า

ภาพที่ 24 ทำถวายบังคม

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 25 ทำเทพนม

ที่มา: ผู้วิจัย

2) ทำเข้าเฝ้าของทหาร กับ ทำนั่งพับเพียบตัวพระ

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: เอียงขวา มือทั้งสองเก็บไว้ที่เอวขวา นั่งพับเพียบทางขวา

ท่ารำในนาฏยศิลป์ไทย: ศีรษะตรง มือขวาวางที่ต้นขาขวา มือซ้ายวางที่หน้าขาซ้าย นั่งพับเพียบทางขวา

การนั่งพับเพียบทั้ง 2 ลักษณะนี้ สามารถเปลี่ยนเป็นนั่งพับเพียบทางซ้ายได้ โดยยึดหลักว่าไม่หันปลายเท้าเข้าหาพระมหากษัตริย์ ถือเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่ง ในการแสดงความนอบน้อมต่อพระมหากษัตริย์

ภาพที่ 26 ทำเข้าเฝ้าของทหาร

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 27 ทำนั่งพับเพียบตัวพระ

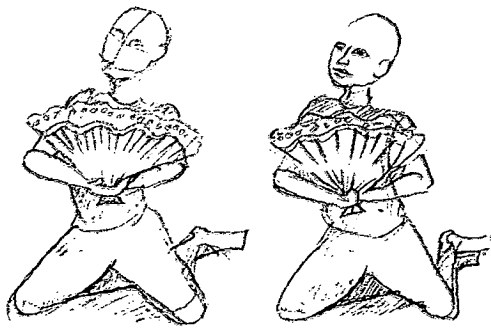
ที่มา: ผู้วิจัย

3) ทำเข้าเฝ้าของนางใน กับ ทำนั่งพับเพียบตัวนาง

ท่าทางในการแสดงละคร: เอียงซ้าย มือทั้งสองถือพัดระดับอก นั่งพับเพียบทางขวา

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: เอียงขวา มือขวาวางที่ต้นขาขวา มือซ้ายวางที่หน้าขาขวา นั่งพับเพียบทางขวา

การถือพัดของนางใน บ่งบอกถึงฐานะทางสังคมว่าเป็นผู้ดีมีตระกูลสูง เนื่องจากหญิงชาววังนิยมการถือพัดเพื่อเสริมบุคลิกให้ดูมีสง่าราศี

ภาพที่ 28 ทำเข้าเฝ้าของนางใน

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

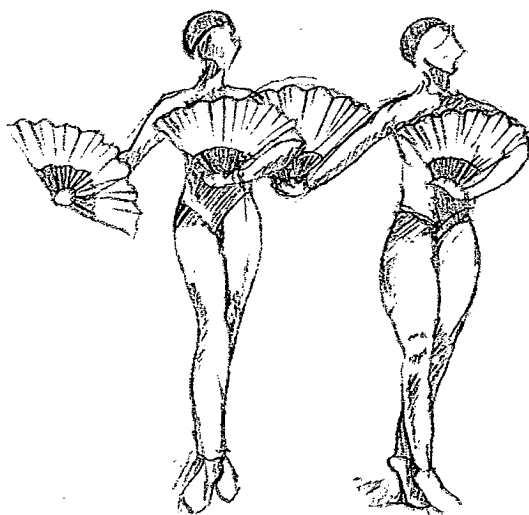
ภาพที่ 29 ทำนั่งพับเพียบตัวนาง

ที่มา: ผู้วิจัย

4) ทำระบำพัดของนางใน กับ ทำเงี้ยวต่อสู้ตัวพระ

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: เอียงขวา มือขวาถือพัดข้างตัวแขนตั้ง มือซ้ายถือพัดระดับอก ยืนด้วยปลายเท้า

ท่ารำในนาฏยศิลป์ไทย: เอียงขวา มือขวาจับยาว มือซ้ายวงระดับชายพก เท้าซ้ายก้าวข้าง

ภาพที่ 30 ทำระบำพัดของนางใน

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 31 ทำเงี้ยวต่อสู้ตัวพระ

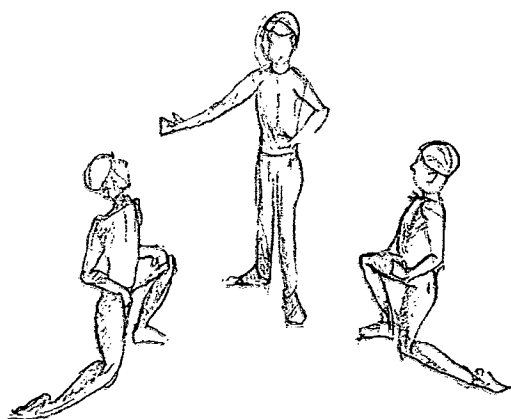
ที่มา: ผู้วิจัย

5) ท่าทางของพระมหาชนกและเหล่าวาณิช กับ พระลอลงสวน และการจัดวางตำแหน่ง

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: พระมหาชนกยืนตรงกลาง ใช้มือผายออกไปด้านข้างประกอบการพูด
วาณิช 2 คน นั่งตั้งเข่าอยู่ด้านซ้ายและขวา

ท่ารำในนาฏยศิลป์ไทย: พระลอลยืนตรงกลาง ใช้มือเรียกไปที่นายแก้วและนายขวัญ พร้อมเท้า
ก้าวข้าง นายแก้วและนายขวัญนั่งตั้งเข่า พนมมืออยู่ด้านซ้ายและขวา

การจัดวางตำแหน่งเหมือนกัน คือ ตัวละครเอกยืนตรงกลาง ส่วนตัวละครรองอยู่ตำแหน่งซ้ายและขวา และกำหนดให้ตัวละครรองนั่ง เพื่อให้ตัวละครเอกดูโดดเด่น

ภาพที่ 32 ท่าทางของพระมหาชนก
และเหล่าวาณิช
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

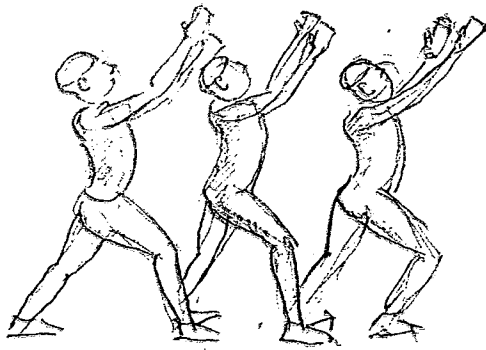
ภาพที่ 33 พระลอลงสวน
ที่มา: กชกร ชุมทอง, 2554.

6) ทำเงินทอง กับ ทำโกยมือ

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: เยศีรษะเล็กน้อย มือทั้งสอง โยกมือขึ้นเหนือศีรษะ เท้าขวาก้าวไปข้างหน้า

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: ศีรษะตรง มือทั้งสอง โยกมือ เท้าขวากำหน้า

ทำเงินทองในที่นี้หมายถึง เงินทองที่จะได้รับจากการค้าขายทางทะเล ที่พระมหากษัตริย์และเหล่าอำมาตย์หวังว่าจะค้าขายดี ได้กำไรมาก มีความเจริญรุ่งเรือง

ภาพที่ 34 ทำเงินทอง
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 35 ทำโกยมือ
ที่มา: ผู้วิจัย

7) ท่าระบำของนางฟ้า กับ ท่าระบำลพบุรี

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: เอียงซ้าย หายมือไขว้กันระดับอก เขยิบขาข้างซ้ายออกไปจรดปลาย

เท้า เรียกท่าทางนี้ว่า ท่าจีเซล (Jesel)

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย:

ศีรษะตรง มือทั้งสองเกี่ยวนิ้วก้อยตั้งมือระดับอก เท้าซ้ายเขยิบขาตั้ง
วางสั้น

ภาพที่ 36 ท่าระบำของนางฟ้า
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

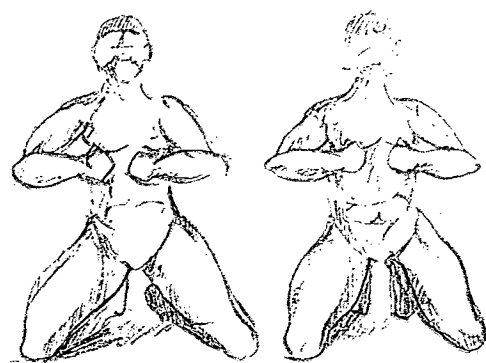

ภาพที่ 37 ท่าระบำลพบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย

8) ทำระบำโคมชาย กับ ทำนั่งคุกเข่าตัวพระ

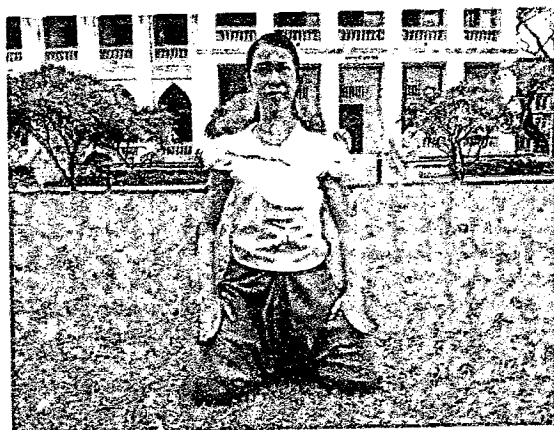
ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: ศีรษะตรง มือทั้งสองถือ โคมระดับอก ก้นสอกลง นั่งคุกเข่า

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: ศีรษะตรง มือทั้งสองวางบนหน้าขา ก้นสอกลง นั่งคุกเข่า

ภาพที่ 42 ทำระบำโคมชาย

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

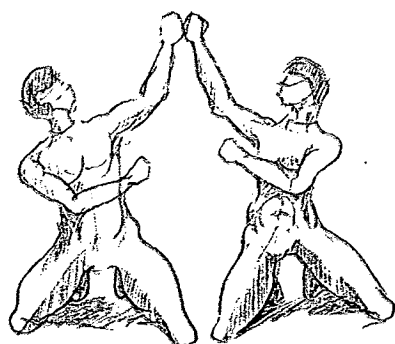
ภาพที่ 43 ทำนั่งคุกเข่าตัวพระ

ที่มา: ผู้วิจัย

9) ทำระบำโคมชาย (2) กับ ทำสอดสร้อยมาลาตัวพระ

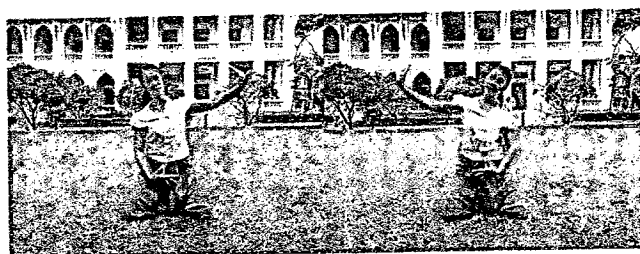
ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: มือทั้งสองถือ โคม มือหนึ่งชูระดับศีรษะ อีกมือหนึ่งลดระดับลงมา
ใบหน้าหันไปมอง โคมระดับสูง นั่งคุกเข่า

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: มือหนึ่งตั้งวางบน อีกหนึ่งจับหางยระดับชายพก เอียงข้างมือจับ
นั่งคุกเข่า

ภาพที่ 44 ทำระบำโคมชาย (2)

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 45 ทำสอดสร้อยมาลาตัวพระ

ที่มา: ผู้วิจัย

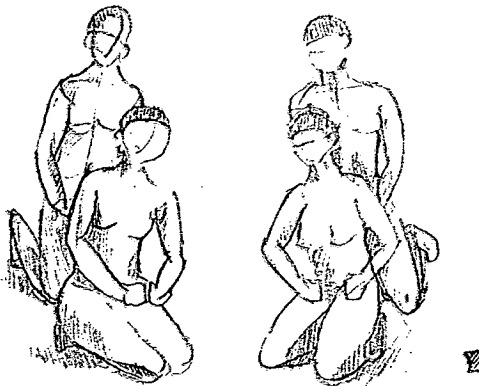
10) ทำระบำโคมหญิง กับ ทำระบำดอกบัว และการจัดวาง

ตำแหน่ง

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: โนม้ตัวเข้าด้านใน มือทั้งสองถือ โคมระดับเอวด้านหน้า คู่หน้า
นั่งคุกเข่า คู่หลังยืนเข้า

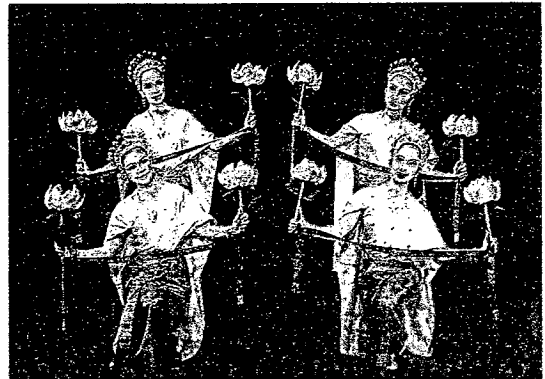
ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: เอียงออกนอก มือทั้งสองถือ โคมข้างตัวแขนงอ มือด้านในสูงกว่ามือ
ด้านนอก คู่หน้านั่งตั้งเข่า คู่หลังยืนก้าวน้ำ

การจัดวางตำแหน่งมีความคล้ายคลึงกัน คือ คู่หน้าอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าคู่หลัง และมีการส่งอารมณ์เข้าสู่ด้านในเหมือนกัน กล่าวคือ ระบำโคมหญิง โนม้ตัวเข้าด้านใน เพื่อแสดงถึงความอ่อนน้อมต่อพระมหากษัตริย์ ส่วนระบำดอกบัวมีมือด้านในสูงกว่ามือด้านนอก เพื่อให้ดอกบัวได้รวมกันเป็นกอ ทำให้เกิดความสวยงามและโดดเด่นยิ่งขึ้น

ภาพที่ 42 ทำระบำโคมหญิง

ที่มา: นราพงษ์ อรัสศรี

ภาพที่ 43 ทำระบำดอกบัว

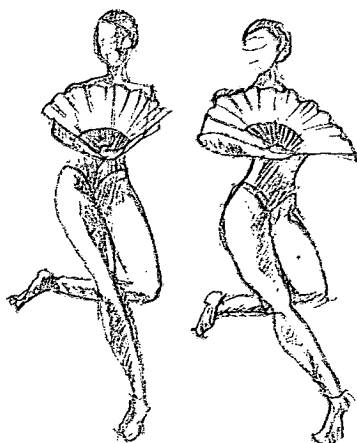
ที่มา: (<http://www.korattheatre.go.th>. 2555:

ออนไลน์)

11) ทำระบำนางใน กับ ทำกระดกเท้าด้วนาง

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: มือขวาถือพัดระดับอก มือซ้ายไขว้หลัง ดัดเท้าซ้ายไปด้านหลัง บิด
ปลายเท้าไปทางขวา หันหน้ามองเท้า

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: ศีรษะตรง มือทั้งสองเท้าเอว เท้ากระดก

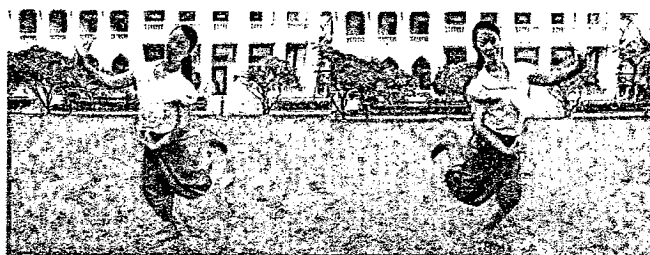

ภาพที่ 48 ทำระบำนางใน
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 49 ทำกระดกเท้าด้วนาง
ที่มา: ผู้วิจัย

- ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: 12) ทำระบำนางฟ้า กับ ทำสอดสร้อยมาลา ละครดกเดี่ยวตัวนาง
 มือนอกกว่ามือ วดขึ้นเหนือศีรษะ มือในหงายมีระดับเอว หน้า
 มองมีระดับสูง เท้านอกก้าวออกไปด้านข้าง
- ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: มือนอกค้งวงบน มือในจับหงายระดับชายพก เอียงข้างมือจับ เท้า
 ในละครดกเดี่ยว

ภาพที่ 50 ทำระบำนางฟ้า
 ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 51 ทำสอดสร้อยมาลา ละครดกเดี่ยวตัวนาง
 ที่มา: ผู้วิจัย

13) ทำเดินของนางฟ้า กับ ทำเดินตัวนาง

ท่าทางในการแสดงวิจิตรฯ: หักข้อมือขวาออกไปข้างลำตัว งอแขน มือซ้ายกอดคอก หันหน้ามอง
มือขวา เดินด้วยปลายเท้า

ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย: เอียงซ้าย มือขวาปล่อยจับออกเป็นวงล่าง มือซ้ายจับหงายระดับชาย
พก เท้าขวาก้าวหน้า

ภาพที่ 52 ทำเดินของนางฟ้า

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 53 ทำเดินตัวนาง

ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปได้ว่า ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวของผู้แสดง เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์ และสัตว์ ในนาฏศิลป์ไทยมีท่ารำที่มาจากท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ทำเดิน ทำยืน ทำนั่ง ทำนอน ทำดีใจ ทำเสียใจ ทำโกรธ ทำรัก เป็นต้น ซึ่งถือเป็นนาฏศัพท์เบื้องต้น นอกจากนี้ยังมีท่ารำที่มาจากท่าทางตามธรรมชาติของสัตว์ จนเกิดเป็นรำและระบำต่างๆ ขึ้น เช่น ระบำอศวลีลา (ระบำม้า) ระบำมฤคกระเริง (ระบำกวาง) ระบำบันเทิงกาสร (ระบำควาย) ระบำมยุราภิมย์ (ระบำนกยูง) ระบำนกเขามะราปี ระบำไก่ รำมโนราห์บุษชายัญ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าเอกลักษณ์ของนาฏศิลป์ไทยคือ ท่ารำที่ดัดแปลงมาจากท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์ ดังนั้นลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์จึงมีเอกลักษณ์ของนาฏศิลป์ไทย เนื่องจากมีท่าทางที่ดัดแปลงมาจากท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์เช่นกัน

2. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบการสาธิตการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี เช่น ทำเพาะเมล็ด ทำถนอมราก ทำปักชำกิ่ง ทำเสียบยอด ทำต่อตา ทำทาบกิ่ง ทำตอนกิ่งให้ออกราก ทำรมควั่นต้นที่ไม่มีลูก มีลักษณะวิธีการต่อดำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ แม้จะคล้ายคลึงกับการ

เด่นรำคู่ของนาฏศิลป์ตะวันตก แต่ไม่เคยปรากฏในการแสดงอื่นมาก่อน และสื่อความหมายให้ผู้ชมเกิดความสามัคคี รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนในสังคม ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างทางการเมือง เพื่อความเป็นเอกภาพของชาติไทย ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย

3. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่เลียนแบบคลื่นน้ำในมหาสมุทร เช่น ท่าคลื่นสูง ท่าคลื่นต่ำ ท่าเกลียวคลื่น ท่าคลื่นกระทบฝั่ง ท่าคลื่นต่างระดับ มีลักษณะท่าทางแบบนาฏศิลป์ตะวันตก แต่มีลักษณะการแปรแถว แปรขบวนเหมือนภาพคลื่นน้ำในจิตรกรรมไทย คือ เน้นการเคลื่อนไหวเป็นเส้นโค้ง

4. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวที่มาจากท่ารำไทย เช่น ท่าถวยบังคม ท่าเข้าเฝ้าของตัวละครต่างๆ ท่าระบำโคมทั้งชายและหญิง ท่าระบำของนางในและนางฟ้า ท่าทางและการจัดวางตำแหน่งของพระมหาชนก เหล่าวาณิช และระบำโคมหญิง เป็นต้น ล้วนมีท่าทางมาจากท่ารำที่เป็นนาฏศัพท์พื้นฐาน ท่ารำแม่บท ท่าระบำโบราณคดี ท่ารำจากระบำต่างๆ ของนาฏศิลป์ไทย และผสมผสานลีลาการเคลื่อนไหวแบบนาฏศิลป์ตะวันตก ทำให้เกิดลีลาท่าทางแบบใหม่ขึ้น เป็นการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ไทยอย่างชัดเจน

จากการตั้งสมมติฐานของการวิจัยว่า การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก เป็นการแสดงที่เชิดชูเอกลักษณ์ไทยและผสมผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ไทยไว้ได้อย่างเหมาะสมนั้น จะเห็นได้จากลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวของผู้แสดงทั้ง 4 ลักษณะข้างต้นนี้

4.1.3 ผู้แสดง

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ผู้แสดงบทบาทสำคัญในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก ได้แก่ นายอัญญาวุธ เหลืองสุนทร ผู้แสดงเป็นพระมหาชนก นางสาวพิจิภา จิตตะปุตตะ ผู้แสดงเป็นนางมณีเมขลา และนักศึกษาภาควิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ผู้แสดงบทบาทอื่นๆ ทั้งหมด เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย โดยผู้วิจัยจะกล่าวตามลำดับดังนี้

ก. นายอัญญาวุธ เหลืองสุนทร ผู้แสดงเป็นพระมหาชนก

ข. นางสาวพิจิภา จิตตะปุตตะ ผู้แสดงเป็นนางมณีเมขลา

ค. นักศึกษาภาควิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ผู้แสดงบทบาทอื่นๆ ทั้งหมด

ก. นายอัญญาวุธ เหลืองสุนทร ผู้แสดงเป็นพระมหาชนก เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับบทบาทพระมหาชนกในด้านต่างๆ ดังนี้

1) รูปร่าง ไม่พอมเกินไป หรือกำยำเกินไป มีรูปร่างที่สมส่วนพอดี เมื่อสวมเครื่องแต่งกายของพระมหาชนกที่ไม่มีเสื้อ ก็ยังแลดูไม่วาบหวิมมากนัก เหมาะสมกับบทบาทพระมหาชนกที่เป็นพระ โปธิสัตว์ ซึ่งเป็นบุรุษที่ไม่สื่อถึงความเปราะบางในด้านที่ดึงดูดเพศตรงข้ามหรือชี้ชวนให้เกิดตัณหา

2) ความสามารถทางการแสดง มีประสบการณ์ในการแสดงกว่า 10 ปี สามารถเรียนรู้ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวแบบนาฏกรรมได้ดี มีพื้นฐานในการขับร้องเพลง มีความจำดี สามารถจดจำคิวการแสดงต่างๆ ได้แม่นยำ

3) ภาพลักษณ์ที่มีในสังคม เป็นนักแสดงในวงการบันเทิงที่มีความประพฤติดี ไม่เคยมีข่าวในทางเสื่อมเสีย

ข. นางสาวพิชิตา จิตตะปุตตะ ผู้แสดงเป็นนางมณีเมขลา เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับบทบาทนางมณีเมขลา เนื่องจากมีความสามารถและประสบการณ์ทางการแสดงแบบนาฏกรรม เคยได้รับบทบาทนางมณีเมขลาในการแสดงรุ่งอรุณโศภิต ๓ ราชมังคลากีฬาสถาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีเปิดการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ 13 และมีความสามารถในการขับร้องเพลงทำนองแบบไทยและแบบสากล

ค. นักศึกษาภาควิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ผู้แสดงบทบาทอื่นๆ ทั้งหมด มีคุณสมบัติเหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการแสดงโดยตรงจากการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะการแสดง มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ในการแสดง มีความพร้อมที่จะปรับปรุงและพัฒนาความสามารถในการแสดง และมีรูปร่าง ส่วนสูงที่ใกล้เคียงกัน เหมาะสมที่จะแสดงในสถานที่ที่ใกล้ชิดผู้ชม เช่น ในหอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ที่มีลักษณะสถานที่เป็น โรงละครแบบ โพรซีนียม (Proscenium theatre)

4.1.4 เครื่องแต่งกาย

การแต่งกายแบบไทยเป็นเอกลักษณ์ที่งดงามของคนไทย ในการแสดงวิถีขนานนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก ผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย คือ อาจารย์โกมล พานิชพันธ์ มีเครื่องแต่งกายแบบไทยเดิม เช่น เครื่องแต่งกายกษัตริย์ของพระมหาชนกขณะขึ้นครองราชสมบัติ

เมืองมิถิลา เครื่องแต่งกายของนางมณีเมขลาและเหล่านางฟ้า ที่ใช้การห่มสไบสองชายและนุ่งโจงกระเบน ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายจิรายุทธ พนมรักษ์ ผู้ช่วยผู้ออกแบบทำเดิน ในการแสดงวิถีรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 เกี่ยวกับ **เอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในการแสดงวิถีรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก** ความว่า

“การแต่งกาย ที่เห็นชัดเลยก็คือตัวนางมณีเมขลาที่เป็นชุดไทย ตอนที่แสดงที่อิมแพคฯ นางมณีเมขลา นุ่งผ้าแบบจีบนาง แต่พอมาแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย จะมีการเคลื่อนที่มาก และต้องให้คนที่สมมติเป็นน้ำแบกแล้วเคลื่อนไหวไปมา เลยเปลี่ยนจากนุ่งผ้าแบบจีบนางมาเป็นโจงกระเบนแทน จะได้เคลื่อนไหวสะดวก” (จิรายุทธ พนมรักษ์, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2555)

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยแบ่งเครื่องแต่งกายตัวละครในการแสดงวิถีรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก ได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

- ก. เครื่องแต่งกายละคร
- ข. เครื่องแต่งกายผ้าไทย

ก. เครื่องแต่งกายละคร หมายถึง เครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดงละคร ไม่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน ได้แก่

- 1) เครื่องแต่งกายกษัตริย์ของพระมหาชนก
- 2) เครื่องแต่งกายของนางมณีเมขลา
- 3) เครื่องแต่งกายของเหล่าวานิช
- 4) เครื่องแต่งกายของชาวบ้าน

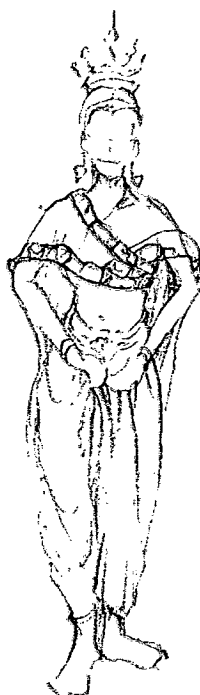
1) เครื่องแต่งกายกษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ มีลักษณะเป็นเครื่องแต่งกายกษัตริย์ในละครอิงประวัติศาสตร์ คือ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนจีบหางหงส์ สวมกระบังหน้าและรัดเกล้า กรองคอ ต้นแขน ทองกร มีผ้าผูกเอวปล่อยชายมาด้านหน้า มีผ้าพาดไหล่ข้างหนึ่ง หรือที่เรียกการแต่งกายในลักษณะนี้ว่า เครื่องแต่งกายละครแบบลำลอง

ภาพที่ 50 เครื่องแต่งกายกษัตริย์ของพระมหากษัตริย์

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

2) เครื่องแต่งกายของนางมณีเมขลา ห่มสไบสองชายสีชมพู นุ่งโจงกระเบน รัตเข็มขัด สวมทองกร ต่างหู และรัตเกล้าเปลวที่ดัดแปลงให้มีขนาดใหญ่และสูงชันเพื่อความสวยงาม เห็นเด่นชัด และเหมาะสมกับการแสดงในโรงละครที่ผู้ชมอยู่ห่างจากเวทีค่อนข้างมาก ซึ่งแตกต่างจากการแต่งกายตามแบบนาฏศิลป์ไทยที่ใช้การแต่งกายยื่นเครื่องนาง สวมเสื่อในนางแขนยาวสีน้ำเงิน ห่มสไบนางสีน้ำเงินขลิบแดง

ภาพที่ 51 เครื่องแต่งกายของนางมณีเมขลา

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

3) เครื่องแต่งกายของเหล่าวาณิช มีลักษณะแบบนุ่งขาวห่มขาว คือ ใช้ผ้าสีขาวทั้งหมด นุ่งโจงกระเบน ห่มสไบ มีผ้าคาดเอว และมวยผมสูง

ภาพที่ 52 เครื่องแต่งกายของเหล่าวาณิช

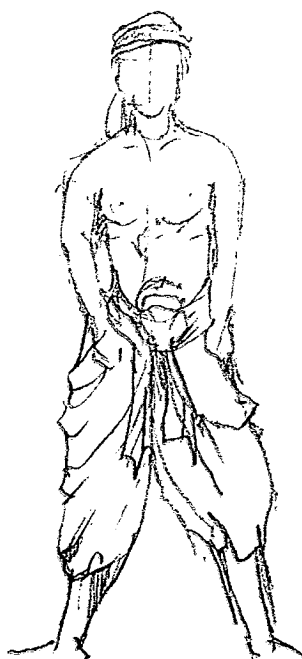
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

4) เครื่องแต่งกายของชาวบ้าน แต่งกายตามจารีตของคนไทย

โบราณ คือ นุ่งห่มด้วยผ้าที่มีสีตัดกัน ดังนี้

ชาย: นุ่งโจงกระเบนสีพื้น มีผ้าคาดเอวและผ้าคาด
ศีรษะสีตัดกับผ้าโจงกระเบน

หญิง: นุ่งโจงกระเบนสีตัดกันเสื้อแขนกุด มวยผมสูง

ภาพที่ 57 เครื่องแต่งกายของชาวบ้านชาย

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

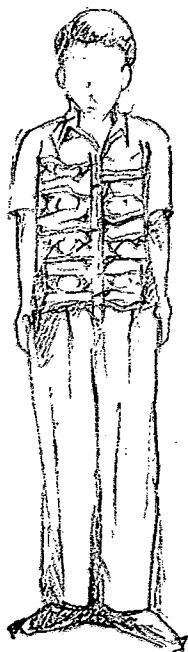
ภาพที่ 58 เครื่องแต่งกายของชาวบ้านหญิง

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ข. เครื่องแต่งกายผ้าไทย หมายถึง ชุดแต่งกายที่ตัดเย็บจากผ้าไทยชนิดต่างๆ เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าทอมือ ซึ่งสามารถสวมใส่ได้ในโอกาสทั่วไป ในการแสดงวิถีวัฒนธรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ กำหนดให้ผู้แสดงเป็นข้าราชการบริพารและภริยาแต่งกายด้วยผ้าไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้าราชการบริพาร: สวมเสื้อผ่าหน้ามีปก ด้านหน้าเป็นลายผ้าทอ ด้านหลังและแขนเป็นผ้าสีพื้น ไม่มีลาย นุ่งกางเกงขายาวสีดำ สวมรองเท้าหนังสีดำ

ภริยาข้าราชการบริพาร: สวมชุดผ้าไหมหลากสีล้วน สวมเครื่องประดับมุก ทรงผมดีโป่ง

ภาพที่ 59 เครื่องแต่งกายของข้าราชการบริพาร

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

ภาพที่ 60 เครื่องแต่งกายของภริยาข้าราชการบริพาร

ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี

สรุปได้ว่า เครื่องแต่งกายในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ส่วนใหญ่แต่งกายตามภาพจิตรกรรมไทยร่วมสมัยในหนังสือพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความแตกต่างจากเครื่องแต่งกายของนาฏศิลป์ไทย เช่น

1) เครื่องแต่งกายกษัตริย์ในนาฏศิลป์ไทย แต่งชุดยืนเครื่องพระ นิยมใช้สีเขียว ขลิบแดง แต่เครื่องแต่งกายกษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายละครแบบจำลอง คือ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนจีบหางหงส์ สวมกระบังหน้าและรัดเกล้า กรองคอ ต้นแขน ทองกร มีผ้าผูกเอวปล่อยชายมาด้านหน้า มีผ้าพาดไหล่ข้างหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะการแต่งกายคล้ายกษัตริย์ในสมัยทวารวดี ดังที่คุณอภิโชค แซ่โศ้ว กล่าวไว้ในหนังสือ การแต่งกายไทย หน้า 98 - 103 ความว่า

“การแต่งกายสมัยทวารวดี ได้แก่ เก้ามมเป็นมวยไว้กลางศีรษะและประดับรวมมวยด้วยเกี้ยว สวมกระบังหน้าหรือกรอบพักรัดเกล้าๆ ประดับตัวด้วยกรองคอ สายรัดตัว สายธูราหรือสายขั้ว โฉมปวีต (หมายถึง ผ้าเรียบๆ พาดเฉียงบ่า เป็นเครื่องหมายแสดงว่าอยู่ในวรรณะพราหมณ์หรือกษัตริย์) มีการนำผ้ามาคาดทับขอบผ้านุ่ง ซึ่งผูกเป็นปมด้านหน้าและปล่อยชายยาวลงมาเล็กน้อย” (อภิโชค แซ่โศ้ว, 2542: 98 - 103)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การแต่งกายของพระมหากษัตริย์ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ มีลักษณะเครื่องแต่งกายละครแบบจำลอง หรือเครื่องแต่งกายแบบกษัตริย์ในสมัยทวารวดี

2) เครื่องแต่งกายของนางมณีเมขลาของนาฏศิลป์ไทย แต่งชุดยืนเครื่องนาง สวมเสื้อในนางแขนยาวสีน้ำเงิน สไบนางสีน้ำเงินขลิบแดง แต่เครื่องแต่งกายของนางมณีเมขลาในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ คือ ห่มสไบ 2 ชาย สีชมพู สวมรัดเกล้าเปลว นุ่งโจงกระเบน รัดเข็มขัด สวมทองกร และต่างหู

อย่างไรก็ตาม เครื่องแต่งกายในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ไทย ด้วยการใช่วิธีนุ่งห่มแบบไทย หรือใช้ผ้าไทยในการตัดเย็บ และใช้เครื่องประดับแบบไทยเดิม

4.1.5 ทำนองเพลงและการขับร้อง

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้ทำนองเพลงไทยเดิมบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากล และมีเครื่องดนตรีเอเชียอื่นๆ สอดแทรกในบางฉาก รวมทั้งมีการขับร้องแบบร้องรำและเพลงกล่อม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 1) องค์กรที่ 3 มณีเมขลา ใช้ดนตรีบรรเลงเพลงดาวดั่งส์ และมีการร้องรำพรรณนาเนื้อเรื่อง
- 2) องค์กรที่ 4 ฉาก 1 เมขลาเหาะ ใช้ดนตรีบรรเลงเพลงเซ็ด และบรรเลงคลอในการเจรจา
- 3) องค์กรที่ 4 ฉาก 4 กล่อมนิทรา ใช้เพลงกล่อมนิทรา ขับร้องโดยนางมณีเมขลา
- 4) องค์กรที่ 6 ฉาก 1 เสด็จประพาสอุทยาน มีเสียงอ่านบทกวี ทำนองเสนาะ
- 5) องค์กรที่ 7 ฉาก 1 อุทิศพราหมณ์มหาศาล มีเสียงเครื่องสายที่จิตใจดีให้เสียงแปร่ง สร้างบรรยากาศตลกขำขันให้เข้ากับบทตลกของพราหมณ์
- 6) องค์กรที่ 9 ฉาก 1 ไอ้ ฐ สถิต ใช้เพลงบุหลันลอยเลื่อน ประกอบการแสดงระบำโคมประทีปของเหล่านางใน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าทำนองเพลงไทยและการขับร้องแบบไทยที่ใช้ประกอบการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ มีดังนี้

- 1) เพลงดาวดั่งส์
- 2) ร้องรำ
- 3) เพลงเซ็ด
- 4) เพลงกล่อมนิทรา
- 5) ขับทำนองเสนาะ
- 6) เพลงบุหลันลอยเลื่อน

1) เพลงดาวดั่งส์ ผู้วิจัยพบว่าระบำดาวดั่งส์บรรเลงทำนองเพลงเหาะ รัว ร้องเพลงตะเจ็ง ร้องเพลงแขกเจ้าเซ็น และรัว ตามลำดับ ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ องค์กรที่ 3 มณีเมขลา ใช้ทำนองการขับร้องเพลงแขกเจ้าเซ็น ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. นราพงษ์ จรัสศรี ได้กล่าวถึง บทร้อง ไว้ในงานวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์งานและออกแบบลีลาของผู้อำนวยการฝ่ายศิลป์ สำหรับการแสดงมหานาฏกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ และวิจิตรนาฏกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ไว้ดังนี้

นอกจากนี้คุณสมปอง พรหมเปี่ยม ได้กล่าวถึง *ทำนองเสนาะ* ไว้ในหนังสือ *ทำนองเสนาะ : ทางสู่สุนทรียภาพ* หน้า 19 - 22 ความว่า

“คำว่าทำนองเสนาะนั้นมีความหมายจำเพาะเจาะจงถึงการอ่านออกเสียง คำประพันธ์ ร้อยกรอง เป็นทำนองต่างๆ ตามรูปแบบและลักษณะเฉพาะของ คำประพันธ์นั้นๆ โดยมีจังหวะและทำนองอันเป็นแบบแผนที่มีมาตรฐาน เฉพาะตัว เช่น การอ่านประกาศราชโองการ การอ่านคำถวายราชสดุดี การอ่าน โองการแช่งน้ำของพราหมณ์ การอ่านทำนองเสนาะ” (สมปอง พรหมเปี่ยม, 2536: 19 - 22)

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ปรางค์การขับ ทำนองเสนาะ ในองค์ที่ 6 ฉาก 1 เสด็จประพาสอุทยาน เพื่อบรรยายเรื่องราวและพระราชดำริของพระ มหากษัตริย์ที่เสด็จประพาสอุทยานแล้วชิมผลมะม่วง

6) เพลงบุหลันลอยเลื่อน เป็นเพลงที่มีอัตรา 2 ชั้น หน้าทับปรบไก่ มี 2 ท่อน (ท่อนที่ 1 มี 5 จังหวะ ท่อนที่ 2 มี 4 จังหวะ) ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระ มหากษัตริย์ องค์ที่ 9 ฉาก 1 ไร่ ๓ สกิด ใช้ทำนองเพลงบุหลันลอยเลื่อนบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากล จึงมีลักษณะคล้ายกับเพลงสรรเสริญเสื่อป่า ซึ่งเป็นเพลงบุหลันลอยเลื่อนที่แต่งแปลงทำนองเป็นแบบ ตะวันตก และให้ชื่อว่า เพลงสรรเสริญเสื่อป่า โดยทำนองเพลงบุหลันลอยเลื่อนในการแสดงวิจิตร นาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์นี้ ใช้สรรเสริญพระบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ทรงดำริวิธีการ ฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และก่อตั้งสถาบันปุทะเลียมหาวิชาลัย เพื่อประโยชน์ของชาวมติลา

นอกจากนี้ ยังมีเสียงเครื่องดนตรีตะวันตกออกประเภทเครื่องสาย บรรเลงในองค์ที่ 7 ฉาก 1 อุทิศพราหมณ์มหาศาล ซึ่งจงใจคิดให้เสียงแปร่ง ออกภาษาแขก เพื่อสร้างบรรยากาศให้ตลก ขำขัน เนื่องจากเป็นฉากที่พราหมณ์ปรากฏตัวด้วยบทตลก

สรุปได้ว่า ทำนองเพลงไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหา กษัตริย์ ได้แก่ ทำนองเพลงเชิด ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิริยาอาการเคลื่อนไหวของตัว ละครคือนางมณีเมขลา และทำนองเพลงบุหลันลอยเลื่อนที่บรรเลงแบบทางตะวันตก หรือเรียกอีก ชื่อหนึ่งว่า เพลงสรรเสริญเสื่อป่า

ส่วนเพลงขับร้องในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ทำนองขับร้องเพลงแขกเจ้าเซ็น ร้องร้าย เพลงกล่อมนิทร่า และขับทำนองเสนาะ โดยนำทำนองเพลง ขับร้องเหล่านี้มาบรรจุนี้อีกใหม่ บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากล แต่ทำนองการร้องร้ายนั้นเป็นการ

ร่องรอยที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยใช้เทคนิคการขับร้องแบบสากล สำหรับใช้ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งยังคงใช้การร้องร่ายเพื่อการบรรยายเรื่องราวให้ดำเนินเรื่องอย่างกระชับรวดเร็วเช่นเดียวกับการร้องร่ายแบบทั่วไป ดังนั้นจึงตรงกับสมมติฐานของผู้วิจัยที่ว่า การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยเป็นการแสดงที่ยกย่องเอกลักษณ์ไทยและผสมผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ไทยไว้ได้อย่างเหมาะสม

4.2 การวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคมไทย ของการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย ให้ข้อคิดและความรู้แก่คนไทย ดังนี้

- 4.2.1 ข้อคิดเรื่องความเพียร สติ และทศพิธราชธรรม
- 4.2.2 ข้อคิดเรื่องการอยู่อย่างพอเพียง
- 4.2.3 ข้อคิดเรื่องการก่อตั้งสถาบันการศึกษา
- 4.2.4 ความรู้ทางการเกษตร เรื่องการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี
- 4.2.5 ความรู้เรื่องพระราชประเพณี

4.2.1 ข้อคิดเรื่องความเพียร สติ และทศพิธราชธรรม

ศาสนาพุทธ คือ ศาสนาประจำชาติไทย เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยที่สำคัญ เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของความเป็นไทย 3 ประการ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังนั้นคนไทยส่วนใหญ่จึงดำเนินชีวิตด้วยการยึดถือหลักธรรมคำสอนต่างๆ ในศาสนาพุทธ

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย เน้นสื่อถึงคำสอนในศาสนาพุทธ ซึ่งผู้ชมส่วนใหญ่มีความรู้เดิมอยู่แล้ว แต่อาจลืมเลือนและมิได้นำมาปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเมื่อผู้ชมได้ชมการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว จะได้ข้อคิดและฟื้นฟูความรู้เกี่ยวกับความเพียร สติ และทศพิธราชธรรม

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า คำสอนในศาสนาพุทธ เรื่อง ความเพียร ปรากฏอยู่ในหลักธรรมหลายหมวดหมู่ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

- 1) ทิฏฐธัมมิกปริโยชน์ ว่าด้วยอุฏฐานสัมปทา คือ มีความเพียรอย่างไม่ทอดทิ้ง

- 2) อบายมุข ว่าด้วยความเกียจคร้านทำงาน
- 3) อินทรีย์ ว่าด้วยวิริยะ คือ ความเพียร
- 4) พละ ว่าด้วยวิริยะ คือ ความเพียรเข้มแข็งไม่หวั่นไหวในเหตุให้เกิดความเกียจคร้าน
- 5) โภชนงค์ ว่าด้วยวิริยะ คือความเพียร
- 6) ข้อวินิจฉัยคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าด้วยสอนเพื่อให้เป็นคนขยัน

นอกจากนี้อาจารย์อลงกรณ์ อธิธิพล หัวหน้างานเทคโนโลยีการศึกษา สำนักบริหารบริหารพิตรพิมุข จักรวรรดิ ได้กล่าวถึง **หลักธรรมในเรื่องพระมหาชนก** ในบทความ **การศึกษาเรื่อง พระมหาชนก พระอัจฉริยภาพด้านวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ** ในวารสารราชวมงคล 2542 (กุมภาพันธ์ 2542) หน้า 49 - 53 ความว่า

“หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง พระมหาชนก คือ การมีสติและความเพียร ซึ่งขณะที่ผู้อื่นต้องสูญเสียชีวิตในทะเล แต่พระมหาชนกยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ เพราะการรู้จักครองสติให้มั่นคง และผลแห่งความเพียรพยายามจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่รอดได้ แม้สภาพแวดล้อมรอบกายจะมีภัยอันตรายนานัปการ แต่หากเมื่อใดหมดหวังและกำลังใจ ผู้นั้นก็ต้องตาย แต่หากลุกขึ้นยืนหยัดต่อสู้ ความสำเร็จก็จะยังรอคอยอยู่ข้างหน้า และยังเป็นการสู้ที่สมศักดิ์ศรีของมนุษยชาติ” (อลงกรณ์ อธิธิพล, 2542: 49 - 53)

การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก ปรากฏหลักทศพิธราชธรรมว่าด้วยธรรมะของผู้เป็นราชา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระมหาชนกและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงยึดถือในการปกครองแผ่นดิน ทศพิธราชธรรม มี 10 ประการ คือ

- 1) ทาน การให้
- 2) ศีล ความประพฤติดีงาม
- 3) ปริจจาคะ การเสียสละ
- 4) อาชชวะ ความตรง
- 5) มัทวะ ความอ่อนโยน
- 6) ตปะ ความเพียร
- 7) อักโกธะ ความไม่โกรธ
- 8) อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน
- 9) ขันติ ความอดทน

จริง **อีกทั้งนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมสำหรับการดูแลแก้ไข**” (อุดมพร อมร
ธรรม, 2537)

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ จึงทรงดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น เพื่อให้ประชาชนน้อมนำมาปฏิบัติ เพื่อการดำเนินชีวิตที่รู้จักพอดีและมีความสุข โดยทรงสอดแทรกแนวคิดนี้ไว้ในพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ในตอนเมืองอวิชา ที่เหล่าข้าราชการบริหารล้อราษฎร์บังหลวง ประชาชนมีกิเลสใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย อยากได้ไม่รู้จักพอ จึงยึดแย้งต้นมะม่วงเพื่อให้ได้กินผลมะม่วง เป็นต้น สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ที่คนไทยเป็นนักวัตถุนิยมและพยายามไขว่คว้าความสุขความสบายด้วยการจ่ายเงินในราคาแพง แต่กลับไม่ได้รับความสุขที่แท้จริง เพราะเมื่อได้ในสิ่งที่ต้องการแล้ว ก็ยังอยากได้ต่อไปไม่จบสิ้น เนื่องจากไม่รู้จักความพอเพียง

การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก ซึ่งให้ผู้ชมตระหนักว่า ความโลภและอบายมุขไม่ทำให้เราได้พบกับความสุขที่แท้จริง ความพอเพียงต่างหากที่จะช่วยให้เราพบกับความสุขที่ใจเราเอง

4.2.3 ข้อคิดเรื่องการก่อตั้งสถาบันการศึกษา

ผู้วิจัยพบว่า ในมหาชนกชาดก เนื้อเรื่องจบลงด้วยการออกผนวชของพระมหาชนก แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงนำมาแปลเป็นพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ได้ทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องตอนจบไว้ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน โดยให้พระมหาชนกดำริวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง อันเป็นจุดเริ่มต้นให้มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษา เพื่อให้ประชาชนมีความรู้และส่งเสริมให้เป็นคนดีของสังคม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า จุดประสงค์หลักของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ นอกจากจะเน้นเรื่องความเพียรแล้ว ยังชี้แนะให้สังคมก่อตั้งสถาบันการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป เพื่อพัฒนาความคิดและยกระดับจิตใจของประชาชน เมื่อประชาชนได้รับการศึกษาในระดับสูง ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับความดี ความชั่ว แยกแยะได้ว่าอะไรถูก อะไรผิด และเลือกดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง

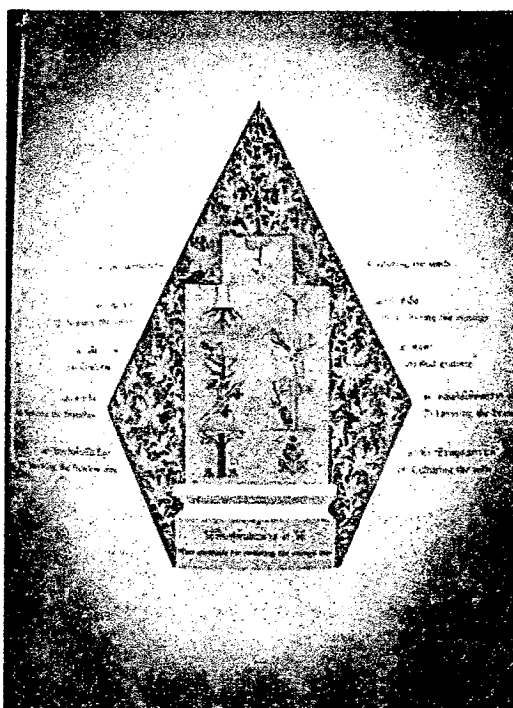
4.2.4 ความรู้ทางการเกษตร เรื่องการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม การให้ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมใหม่ๆ ทางเกษตร จึงเป็นประโยชน์ต่อคนไทย การฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีนี้ เป็นความรู้ทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงสอดแทรกไว้ในพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้ได้ผลจริงกับต้นมะม่วงและต้นไม้ที่ให้ผลอื่นๆ ดังนั้นผู้ชมการ

แสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ จึงได้ทั้งความบันเทิงและความรู้ทางการเกษตรควบคู่กัน โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการฟื้นฟูต้นมะม่วง ดังต่อไปนี้

การฟื้นฟูต้นมะม่วง มี 9 วิธี ได้แก่

- 1) เพาะเมล็ด คือ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ ใส่องไปในหลุมดินที่เตรียมไว้ กลบดิน รดน้ำให้ชุ่มจนเมล็ดออกเป็นยอดอ่อนขึ้นมา
- 2) ถนอมราก คือ การนำรากมากลบดินลึกประมาณ 1 นิ้ว กดให้แน่น รดน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอ เมื่อรากแตกเป็นต้นแล้วจึงจะแยกไปปลูกได้
- 3) ปักชำกิ่ง คือ การนำกิ่งมะม่วงที่สมบูรณ์มาปักชำในวัสดุเพาะชำ รดน้ำอยู่เสมอ จนถึงเจริญเติบโต
- 4) เสียบยอด คือ การเชื่อมประสานเนื้อเยื่อของต้นมะม่วง 2 ต้นเข้าด้วยกัน เพื่อให้เจริญเติบโตเป็นต้นเดียวกัน
- 5) ต่อดา คือ การเชื่อมตาของต้นหนึ่งมาติดกับต้นต่อ รอนจนส่วนตาดจะติดและเจริญเติบโตเป็นกิ่ง จากนั้นตัดยอดของต้นตอออก ให้กิ่งใหม่เติบโตบนต้นตอต่อไป
- 6) ทาบกิ่ง คือ การนำต้นมะม่วง 2 ต้นที่มีรากและยอดอยู่แล้วมาเชื่อมเป็นต้นเดียวกัน โดยส่วนของต้นตอจะทำหน้าที่เป็นรากอาหาร ส่วนของกิ่งที่มาทาบจะเป็นยอดที่นำไปปลูก
- 7) ตอนกิ่งให้ออกราก คือ การทำให้กิ่งหรือต้น เกิดรากขณะติดอยู่กับต้นแม่ จะทำให้ได้พืชต้นใหม่ที่มีลักษณะทางสายพันธุ์เหมือนกับต้นแม่
- 8) รมควันต้นที่ไม่มีลูก คือ การสูบกองไฟอ่อนๆ ให้มีแต่ควันลอยขึ้นมา รมบริเวณต้นมะม่วงที่ไม่มีลูก เป็นการกระตุ้นให้ต้นมะม่วงออกลูก
- 9) ทำชีวภูมิต้องเคราะห์ แปลว่า การเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช คือ การนำบางส่วนของพืช เช่น เนื้อเยื่อ เซลล์ โพรโตพลาสต์ ฯลฯ มาเลี้ยงในอาหารสังเคราะห์ ซึ่งประกอบด้วย เกลือแร่ธาตุ น้ำตาล วิตามิน และฮอร์โมนพืช ในสภาพปลอดจากเชื้อราและแบคทีเรีย มีการควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น และแสงสว่าง

ภาพที่ 61 การฟื้นฟูคืนมะม่วง 9 วิธี

ที่มา: ภาพถ่ายจากหนังสือพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหากษัตริย์ หน้า 147

4.2.5 ความรู้เรื่องพระราชประเพณี

ผู้วิจัยพบว่าการแสดงวิถีวัฒนธรรมเกิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เป็นสื่อในการถ่ายทอดพระราชประเพณี วัฒนธรรมของชาววังที่มีต้นกำเนิดมาจากวัฒนธรรมอินเดียโบราณ ดังนี้

- ก. ขบวนมุสตรล
- ข. พิธีบรมราชาภิเษก
- ค. ช้างต้น

ก. ขบวนมุสตรล คือ การเสด็จราชรถโดยใช้ม้าเทียมราชรถ เพื่อแสวงหาบุคคลที่มีบุญญาธิการมาขึ้นครองราชสมบัติ ในกรณีที่พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ไม่มีรัชทายาท หรือไม่มีผู้สืบทอดบัลลังก์

ราชรถในขบวนมุสตรลนี้เรียกว่า มุศยราชรถ ซึ่งหมายถึง ราชรถที่ประดับด้วยพวงดอกไม้ไม่นานาชนิด ส่วนม้าที่นำมาเทียมใช้ม้าสีดอกโกมุท 4 ตัว เมื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์เสร็จสิ้นแล้ว จะปล่อยให้ม้าวิ่งออกไปอย่างอิสระ โดยมีเหล่าข้าราชการติดตามจนกระทั่งม้าหยุดอยู่ที่บุคคลผู้ใด บุคคลนั้นจะได้เป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป การเสด็จราชรถ

แบบผสมสรณี่เป็นพิธีกรรมที่ไทยรับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดีย แต่ยังไม่ปรากฏว่าเคยประกอบพิธีกรรมนี้ในไทยมาก่อน

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ปรากฏขบวนผสมสรณี่ในองค์ที่ 5 มิถิลานคร ซึ่งมีเนื้อเรื่องว่า

“ปุโรหิตกล่าวว่าควรจะปล่อยผสมสรณี่ (ราชรถ) เพราะพระราชที่เชิญเสด็จมาได้ด้วยผสมสรณี่ เป็นผู้สามารถจะครองราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น ราชรถแล่น ไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นศิลามงคลแล้วไปหยุดใกล้ที่พระมหาสัตว์บรรทมอยู่. ชนทั้งหลายมีอมตย์และปุโรหิตเป็นต้น ก็ถวายอภิเษกพระมหาสัตว์ ณ สถานที่นั้นเอง.”(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2554:108)

จากเนื้อเรื่องข้างต้น เมื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ พบว่ามีการใช้ราชรถแบบนั่งห้อยพระบาทเทียมม้าต้น จัดขบวนโดยใช้เครื่องสูงต่างๆ เช่น ฉัตร อภิรมชুমสาย บังสุริย์ บังแทรก จามร กลด และพัดโบก มีนางในและเหล่าอำมาตย์ตามเสด็จในขบวน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ คุณสุชาติ วรอุทัย พนักงานประจำห้องโรงราชรถ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เกี่ยวกับ **ราชรถและการจัดขบวน** ความว่า

“ราชรถ เป็นเครื่องใช้ของเจ้านายชั้นสูง นิยมประดับลวดลายภาพบุคคลและภาพสัตว์ เช่น ครุฑ นาค หงส์ ช้าง และสิงห์ โดยเฉพาะชิ้นส่วนบริเวณยอดและบริเวณท้ายของราชรถ มักประดับประดาด้วยครุฑชุกุนาคและงอนขบวนราชรถประดับประดาด้วยเครื่องสูงต่างๆ” (สุชาติ วรอุทัย, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2555)

นอกจากนี้ หนังสือ **เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ** ที่จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนี ได้กล่าวถึง **รายละเอียดของเครื่องสูง** ในหน้า 22 สรุปใจความได้ว่า

“เครื่องสูง ได้แก่ ฉัตร อภิรมชুমสาย บังสุริย์ บังแทรก จามร กลด พัดโบก

- 1) ฉัตร ใช้เป็นเครื่องแสดงพระราชอิสริยยศ แบ่งเป็น 3 ชนิด

- 1.1) นัตรขาว 9 ชั้น มีระบายขลิบทอง 3 เส้น แต่ละชั้น เรียกว่า พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร หรือเรียกโดยย่อว่า พระมหาเศวตฉัตร ใช้ประกอบพระอิสริยยศพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชราชโดยสมบูรณ์แล้ว
 - 1.2) ฉัตร 7 ชั้น มีชื่อว่า พระสัปตปฎลเศวตฉัตร เป็นฉัตรสำหรับพระราชอิสริยยศพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษก
 - 1.3) ฉัตรขาว 5 ชั้น มีชื่อว่า พระเบญจปฎลเศวตฉัตร สำหรับพระราชนานพระบรมราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า
- 2) อภิรัฐมนตรีเป็นฉัตรประเภทหนึ่ง ทรงชะลูด มีสีต่างๆ สำหรับตั้งหรือเข้ากระบวนแห่ สำหรับหนึ่งประกอบด้วย
- 2.1) ฉัตร 7 ชั้น จำนวน 4 คัน
 - 2.2) ฉัตร 5 ชั้น จำนวน 10 คัน
- 3) ชุมสาย 5 คัน มี 2 ชนิด คือ
- 3.1) ปักคันทอง เรียกรวมทั้งสำหรับว่า เครื่องสูงหักทองขวาง ประกอบด้วย บังสุรย์ 1 บังแทรก 1 กลด 1 และจามร 8
 - 3.2) กรูเย็บด้วยแผ่นทองแผ่ลวด เรียกว่า เครื่องสูงแผ่ลวด

(เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ, 2539: 22)

อย่างไรก็ตาม ขบวนผู้สวดในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ใช้ฉัตรขาว 5 ชั้น ซึ่งเป็นฉัตรสำหรับพระบรมราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า เนื่องจากพระมหากษัตริย์ยังมิได้เข้าพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ และหากพิจารณาถึงพระอิสริยยศศักดิ์ในขณะนั้น พระมหากษัตริย์ถือเป็นพระราชนัดดาของพระโปลชนกพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ดังนั้นการใช้ฉัตร 5 ชั้นในขบวนผู้สวดนี้ จึงมีความเหมาะสม

ข. พิธีบรมราชาภิเษก เป็นพิธีที่จัดต้อนรับหรือรับรองฐานะความเป็น
ประมุขของสังคมอย่างเป็นทางการ โดย **Four Authors** ผู้เขียนหนังสือ **A Simple History of
India** ได้กล่าวถึง **พิธีบรมราชาภิเษก** ไว้ในหน้า 95 - 97 สรุปใจความสำคัญได้ว่า

“พิธีบรมราชาภิเษก มีความสำคัญมากในด้านการเมือง ศาสนา
และกฎหมาย โดยในพิธีบรมราชาภิเษกนั้น พระมหากษัตริย์ต้องทำสัตย์สาบานว่า
จะทรงปกครองพสกนิกรตามหลักธรรมะ จะทรงดูแลพสกนิกรให้มีประสิทธิภาพ
ดีที่สุด และจะไม่ทรงเป็นเผด็จการ” (Four Authors, 1971: 95 - 97)

พิธีบรมราชาภิเษก มีขั้นตอนสำคัญสรุปได้ดังนี้

- 1) ตักน้ำจากปัญจมหานที (หมายถึงแม่น้ำ 5 สาย ในชมพูทวีป
ได้แก่ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู และมहि) นำมาตั้งพิธีเสกน้ำ และเรียกน้ำนี้ว่า มูรธาภิเษก ซึ่งเป็นน้ำที่
จะนำมาถวายพระมหากษัตริย์เพื่อรดพระเศียร
- 2) พระมหากษัตริย์สร้างน้ำมูรธาภิเษก ประทับเหนือพระที่นั่ง ราช
บัลลังก์และพราหมณ์นั่งประจำ 8 ทิศ
- 3) พระมหากษัตริย์ทรงกระทำสัตย์สาบาน ราชบัลลังก์และ
พราหมณ์กล่าวถวายดินแดนแต่ละทิศให้พระมหากษัตริย์ทรงคุ้มครอง
- 4) ข้าราชการบริวารเข้าเฝ้ากราบทูลถวายพระพรแก่พระมหากษัตริย์
- 5) พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินเลียบบพระนคร เพื่อให้
ประชาชนชื่นชมบารมีของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ปราภภูพิธีบรม
ราชาภิเษกในองค์ที่ 5 มิถิลานคร ตอนที่ต่อจากขบวนผู้สวด โดยผู้แสดงเป็นพระมหากษัตริย์ แสดง
การทรงเครื่องกษัตริย์และประทับนั่งบนบัลลังก์ เพื่อสื่อถึงการเข้าพิธีบรมราชาภิเษกและครองราช
สมบัติ แทนการแสดงขั้นตอนของพิธีบรมราชาภิเษกออกมาตรงๆ หลังจากนั้นจึงสอดแทรกการ
แสดงระบำพัดของเหล่านางใน แทนการเข้าเฝ้าของข้าราชการบริวารเพื่อกราบทูลถวายพระพร โดยใช้
พัดขนนกสีน้ำเงินและสีฟ้าเป็นอุปกรณ์ประกอบการระบำพัด ซึ่งสีน้ำเงินเป็นสัญลักษณ์ของ
พระมหากษัตริย์ และสีฟ้าสื่อถึงความรู้สึกปลาบปลื้มของเหล่าข้าราชการ นอกจากนี้ท่าทางการ
เคลื่อนไหวของเหล่านางในเน้นความกระฉับกระเฉง สวยงาม มีสง่าราศี ถ่ายทอดความรู้สึกยินดีที่มี
พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

ค. ช้างต้น ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์
ปรากฏช้างต้นในองค์ที่ 6 มรรคา มีเนื้อเรื่องว่า “...พระมหาสัตว์ประทับบนคอช้าง เสด็จออกจากพระ
นครด้วยราชบริพารเป็นอันมาก ถึงประตูพระราชอุทยาน.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดชฯ มหาราช, 2554: 120)

จากการสัมภาษณ์คุณภาสพล กนิษฐสุด เจ้าพนักงานพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ ช้างต้น เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เกี่ยวกับ ช้างพระราชพาหนะ ความว่า

“ช้างที่พระมหากษัตริย์ทรงประทับ ต้องเป็นช้างคู่พระบารมีที่มี
ลักษณะเป็นมงคล และได้ประกอบพิธีขึ้นระวางเป็นพระยาช้างต้นแล้วเท่านั้น ซึ่ง
พระมหากษัตริย์ในยุคแรก ทรงประทับบนคอช้างและควบคุมช้างด้วยพระองค์
เอง” (ภาสพล กนิษฐสุด, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2555)

ผู้วิจัยพบว่า ช้างต้น คือ ช้างที่ได้รับการสมโภชขึ้นระวางเป็นพระยาช้าง
ต้น เนื่องจากมีบุญคุณต่อแผ่นดินทั้งในยามสงบและยามศึกสงคราม พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์
ทรงมีช้างต้นเพื่อใช้เป็นพระราชพาหนะ เมื่อจะเสด็จไปประกอบพระราชพิธีสำคัญๆ เช่น เสด็จทอด
พระธุลี เสด็จนมัสการพระพุทธบาท เสด็จเยี่ยมพระนคร เสด็จประพาสอุทยาน เป็นต้น

นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ทรงใช้ช้างเป็นเครื่องประกอบพระบารมี ตาม
ความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต้องมีสิ่งคู่พระบารมี ที่เรียกว่า สัปตรัตนะ หรือรัตนะ 7
ตามความเชื่อของชาวอินเดียโบราณ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ คุณธราภรณ์ เหลือรัก พนักงานประจำ
ห้องจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ช้างต้น เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2555 ความว่า

“ที่มาของความเชื่อเรื่อง สัปตรัตนะ เริ่มต้นมาจากจักรวรรดิ
วาทินของอินเดีย มีความเชื่อว่า ความเป็นจักรพรรดิจะสมบูรณ์ตามคติอินเดีย ได้
นั้น ต้องประกอบด้วย สัปตรัตนะ อันได้แก่

- 1) จักรรัตนะ คือ จักรแก้ว
- 2) หัตถิรัตนะ คือ ช้างแก้ว
- 3) อัสวรัตนะ คือ ม้าแก้ว
- 4) มณีรัตนะ คือ มณีแก้ว
- 5) อัถติรัตนะ คือ นางแก้ว
- 6) คหปติรัตนะ คือ ขุนคลังแก้ว
- 7) ปริณายกรัตนะ คือ ขุนพลแก้ว”

(ชรากรณ์ เหลือรัก. **สัมภาสณ์**, 17 มิถุนายน 2555)

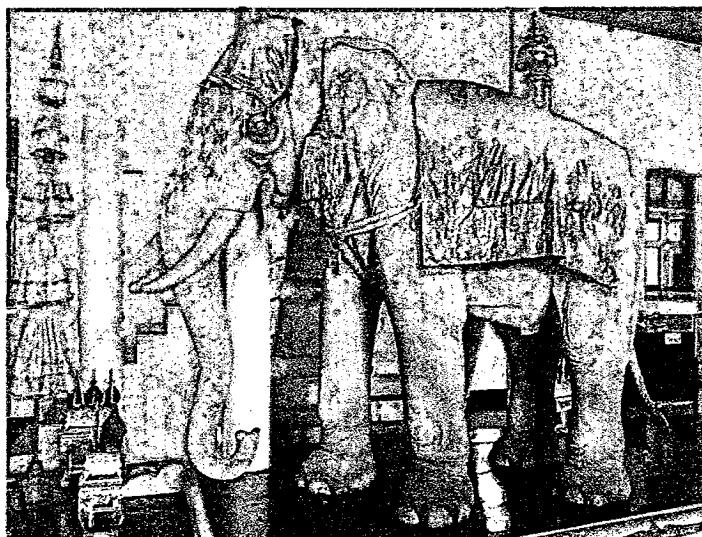
จากการสัมภาสณ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าหนึ่งใน 7 สิ่งคู่พระบารมีของ พระมหากษัตริย์ คือ ช้าง ซึ่งต้องเป็นช้างที่มีลักษณะถูกต้องสมบูรณ์ตามตำราชลक्षणณ์ โดยมี ลักษณะอันเป็นมงคล 7 ประการ คือ

- 1) ตาขาว
- 2) เพดานขาว
- 3) เล็บขาว
- 4) ผิวหนังสีขาวหรือสีหม้อใหม่
- 5) ขนขาว
- 6) ขนหางขาว
- 7) อันทโกศขาวหรือสีหม้อใหม่

ผู้วิจัยได้สัมภาสณ์ คุณชนนิกานต์ พรหมจารีย์ พนักงานประจำห้องจัด แสดงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เกี่ยวกับ **ช้างเผือก** ความว่า “ช้างที่มีลักษณะถูกต้องสมบูรณ์ครบถ้วนทุกส่วนตามตำราชลक्षणณ์ เรียกว่า ช้างเผือก คำว่า ช้างเผือกนี้ไม่ใช่ช้างที่มีกายสีขาวอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่หมายถึงช้างที่อวัยวะบางส่วนมีสีขาว ซึ่ง ตามตำราชลक्षणณ์ถือว่าเป็นช้างมงคล” (ชนนิกานต์ พรหมจารีย์, **สัมภาสณ์**, 17 มิถุนายน 2555)

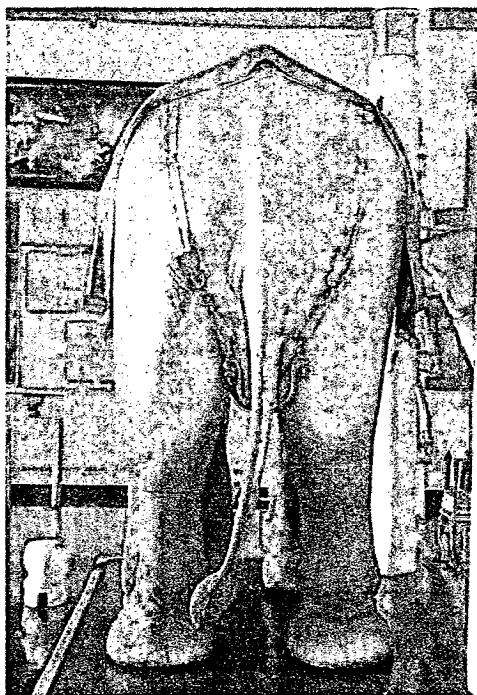
จากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพบช้างที่ตรงตามตำราชลक्षणณ์แล้ว จะมีพิธี สมโภชขึ้นระวางช้างเป็นพระยาช้างต้นประจำองค์พระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์จะทรง พระราชทานเครื่องชรากรณ์ หรือเครื่องแต่งตัวช้างต้น ซึ่งประกอบด้วย

- 1) พนาศ หรือ ปกหลัง คือ ผ้าที่ใช้คลุมบนหลังช้างต้น
- 2) ปกกระพอง คือ ผ้าที่ใช้คลุมศีรษะช้างต้น
- 3) ตาข่ายแก้วเจียรไน
- 4) พู่หู คือ พู่จามรี มีลักษณะเป็นพวงสีขาว ใช้ห้อยประดับ บริเวณด้านหน้าหูทั้ง 2 ข้างของช้างต้น
- 5) เสมาศชากรณ์ คือ จี๊รูปไปเสมาที่ร้อยกับสร้อยคอ
- 6) พานหน้า คือ เชือกที่ผูกด้านหน้า
- 7) พานหลัง คือ เชือกที่ผูกด้านหลัง
- 8) ลำอาง คือ ห่วงที่รัดได้โคนหางยึดติดกับพานหลัง

ภาพที่ 58 เครื่องคชาภรณ์

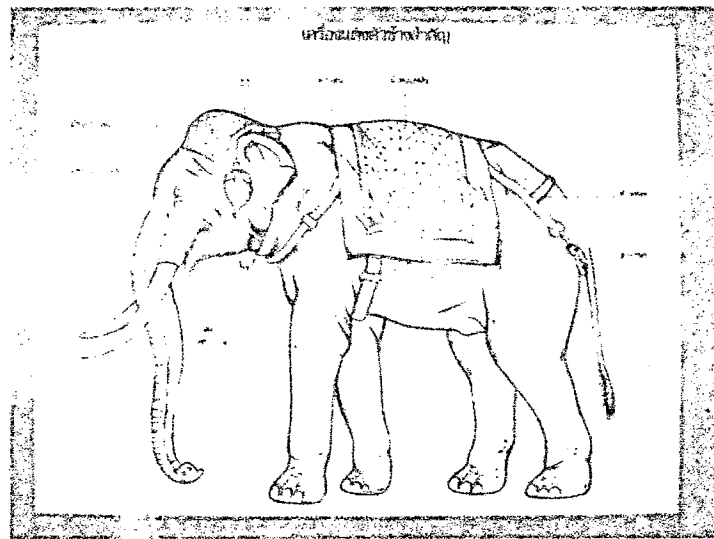
ที่มา: ภาพถ่ายจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น

ภาพที่ 59 การสวมเสื้อผ้าและพานหลัง

ที่มา: ภาพถ่ายจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์นั้น พบว่าพระมหากษัตริย์ประทับบนคอช้างและควบคุมช้างด้วยพระองค์เอง เสด็จประพาสอุทยานพร้อมข้าราชการบริพาร และพราหมณ์ปุโรหิต มีจตุรบาททั้ง 4 ประจำอยู่บริเวณเท้าทั้ง 4 ของช้างต้น โดยช้างต้นทรงเครื่องคชาภรณ์ ผู้วิจัยจึงนำต้นแบบเครื่องคชาภรณ์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น มาเทียบเคียงกับเครื่องคชาภรณ์ที่ใช้ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ดังจะแสดงต่อไปนี้

ภาพที่ 60 ต้นแบบเครื่องคชาภรณ์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น

ที่มา: ภาพถ่ายจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น

ภาพที่ 61 เครื่องชลาภรณ์ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์

ที่มา: ([http:// www.bloggang.com,2554](http://www.bloggang.com,2554). ออนไลน์)

จากภาพดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเครื่องชลาภรณ์ที่ใช้ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับต้นแบบเครื่องชลาภรณ์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ช้างต้น แตกต่างกันตรงที่ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไม่มีพู่จามรีห้อยบริเวณหูช้าง แต่มีวลัยหรือเครื่องประดับงา ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ช้างต้นประจำองค์พระมหากษัตริย์บางพระองค์มีวลัย บางพระองค์ไม่มีวลัย จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องชลาภรณ์ที่ไม่ได้กำหนดตายตัวลงไป

ตามเนื้อเรื่องในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ องค์ที่ 5 มิถิลานคร กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติ เหล่าข้าราชการบริพารกราบทูลถวายพระพร โดยการระบำพัดของเหล่านางใน ซึ่งตามขั้นตอนของพิธีบรมราชาภิเษกนั้น พระมหากษัตริย์ต้องทรงพระราชดำเนินเลียบพระนครด้วยกระบวยช้าง เพื่อให้ประชาชนชื่นชมพระบารมี ดังนั้นในองค์ที่ 6 มรรคา จึงตัดตอนมาถึงเนื้อเรื่องที่ว่า พระมหากษัตริย์ขึ้นประทับคอช้าง เสด็จประพาสอุทยานและทอดพระเนตรต้นมะม่วง 2 ต้น เพื่อผนวกรการเสด็จเลียบพระนครด้วยกระบวยช้าง กับการเสด็จประพาสอุทยานเข้าไว้ด้วยกัน

ผู้วิจัยพบว่า การเสด็จเลียบพระนคร หรือการเสด็จประพาสอุทยานของพระมหากษัตริย์ จะมีการจัดกระบวยช้างตามความเหมาะสม ซึ่งกระบวยช้างของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ มีรายละเอียดแตกต่างกันไป จึงสรุปพอสังเขปได้ดังนี้

1) ช้างต้นประจำองค์พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองราชการ (แต่งกายช้างต้นด้วยเครื่องคชาภรณ์ ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานหลังพิธีสมโภชขึ้นระวางเป็นพระยาช้างต้น)

2) กั้นพระเศวตฉัตร 7 ชั้น

3) ประดับอาวุธ 8 ชนิด ได้แก่

3.1) พระแสงหอก

3.2) พระแสงดาบ

3.3) พระแสงตรี

3.4) พระแสงจักร

3.5) พระแสงดาบและเขน

3.6) พระแสงธนู

3.7) พระแสงของจ้าว

3.8) พระแสงปี่

ในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไม่ปรากฏกระบวนช้างดังที่กล่าวมาข้างต้น มีเพียงจตุรบาททั้ง 4 เหล่าพราหมณ์ และข้าราชการบริวารบางส่วนตามเสด็จเท่านั้น โดยมีประชาชนรอรับเสด็จอยู่บริเวณพระราชอุทยาน เนื่องจากประเด็นสำคัญของการแสดงองค์ที่ 6 มรรคานี้ คือ เรื่องมะม่วง จึงได้ตัดการจัดกระบวนช้างออกไป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์มี 5 ประการ ดังนี้

1. บทละครภาษาไทย พระราชนิพนธ์โดยพระมหากษัตริย์ไทย เนื้อเรื่องเกี่ยวกับศาสนาพุทธที่เป็นศาสนาประจำชาติไทย

2. ลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวมีพื้นฐานมาจากท่ารำไทย ได้รับแรงบันดาลใจจากภาพยนตร์กรรมไทย สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์แบบนาฏศิลป์ไทย ท่ารำไทยใช้ลีลาแบบสากล

3. ผู้แสดงเป็นเยาวชนไทย มีความสามารถในการแสดงและการขับร้องเพลงไทยเดิม

4. เครื่องแต่งกายแบบไทย นุ่งห่มด้วยวิธีแบบไทยเดิม หรือใช้ผ้าไทยในการตัดเย็บ และใช้เครื่องประดับแบบไทยเดิม

5. ทำนองเพลงและบทร้องแบบไทยเดิม

การแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย โดยให้ข้อคิดและความรู้แก่คนไทย 5 ประการ ดังนี้

1. ข้อคิดเรื่องความเพียร สติ และทศพิธราชธรรม เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนในศาสนาพุทธ

2. ข้อคิดเรื่องการอยู่อย่างพอเพียง ด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ข้อคิดเรื่องการก่อตั้งสถาบันการศึกษา ที่สอนให้เป็นคนเก่งและคนดีควบคู่กันไป

4. ความรู้ทางการเกษตร เรื่องการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี

5. ความรู้เรื่องพระราชประเพณี ที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมอินเดีย

โบราณ เช่น

1) ขบวนคู่สสรต คือ การเสด็จราชรถโดยใช้ม้าเทียมราชรถ เพื่อแสวงหาบุคคลที่มีบุญญาธิการมาขึ้นครองราชสมบัติ ในกรณีที่พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนไม่มีรัชทายาท หรือไม่มีผู้สืบทอดบัลลังก์

2) พิธีบรมราชาภิเษก เป็นพิธีที่จัดต้อนรับหรือรับรองฐานะความเป็นประมุขของสังคมอย่างเป็นทางการ

3) ช้างต้น คือ ช้างที่ได้รับการสมโภชขึ้นระวางเป็นพระยาช้างต้น เนื่องจากมีบุญคุณต่อแผ่นดินทั้งในยามสงบและยามศึกสงคราม